

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za kroatistiku
Katedra za hrvatsku usmenu književnost
Zagreb, rujan 2016.

FOLKLORISTIČKI ASPEKTI LIKA SUĐENICA
U USMENIM PREDAJAMA
DIPLOMSKI RAD

Mentor:

Dr. sc. Evelina Rudan Kapec, doc.

Studentica:

Vanja Jovanović

SADRŽAJ

1.	Uvod	3
2.	Suđenice u mitologiji	4
2.1.	Suđenice u grčkoj mitologiji	4
2.2.	Suđenice u rimskoj mitologiji	6
2.3.	Suđenice u nordijskoj mitologiji	7
2.4.	Suđenice u slavenskim vjerovanjima	11
3.	Suđenice u usmenoknjiževnim žanrovima predaje i bajke	19
3.1.	Lik suđenica u predajama	20
3.2.	Lik suđenica u bajkama	31
4.	Prikaz suđenica izvan usmenoknjiževnog žanra	40
5.	Vile ili vještice	47
6.	Zaključak	51
7.	Literatura	53
8.	Prilog	60
9.	Summary	66
10.	Ključne riječi	67

1. Uvod

Rad se bavi proučavanjem suđenica. Pod suđenicama se u ovom radu podrazumijevaju mitski likovi koji su određivali čovjekovu sudbinu, osobito dan smrti. U prvom dijelu donosi se njihov prikaz u grčkoj, rimskoj, nordijskoj mitologiji te u (i s naglaskom na) slavenskim vjerovanjima. U drugom dijelu proučava se prikaz suđenica u usmenoknjiževnim žanrovima bajke i predaje i analiziraju se sličnosti i razlike u njihovu prikazu kao i usporedba sa sličnim im bićima. Nastoji se odrediti je li riječ o bićima s nadnaravnim sposobnostima ili o nadnaravnim bićima te u koju skupinu bića unutar tih dviju podjela ih možemo svrstati (vile, vještice). Ova tematika odabrana je zbog njihove slabe zastupljenost u djelima koja se bave nadnaravnim bićima i bićima s nadnaravnim sposobnostima hrvatskih tradicijskih vjerovanja. Ona su većim dijelom posvećena proučavanju ili prikupljanju i bilježenju podataka o vješticama, vilama, vukodlacima, morama, orku, maciću, krsniku i drugima, dok o suđenicama autori uglavnom imaju jako malo za reći (u usporedbi s gore navedenim bićima). U radu se pokušava prikazati njihova narativna plodnost (Rudan Kapec, 2010) i utvrditi njihova zastupljenost u živućim predajama na temelju zapisa i otprije sakupljene (poznate) građe. U trećem dijelu donose se drugi izvori (izuzev bajke, predaje i mita) koji nam daju informacije važne za potpuniji prikaz suđenica i razumijevanje doživljaja o njima u narodu.

2. Sudenice u mitologiji

2.1. Sudenice u grčkoj mitologiji

Sudbina je u grčkoj mitologiji personificirana a predstavljaju je tri sestre, Moire – Kloto, Laheza i Atropa. Uglavnom su prikazane kao starije žene, no ponekad znaju biti prikazane kao mlade žene odjevene u bijelo. Kloto (grč. predilica, prelja) je sestra koja određuje rođenje tako da započinje presti nit života. Prikazivana je s vretenom ili svitkom – knjigom sudbine. Laheza (grč. raspoređivač) čuva život, prede nit života i mjeri njegovu dužinu svojim štapom. Dužinom niti određen je životni vijek osobe. Atropa (grč. neumoljiva, neizbježna) ili Aisa, najstarija moira, izabire način smrti i reže nit života svojim škarama (Štimac, 2012: 3).

Starogrčka riječ *moira* (μοίρα) znači dio cjeline i povezana je s latinskom riječi „meritum“ (zasluga) i engleskom riječi „merit“ (Taunton, 2012: 19). Orfisti¹ su tvrdili da *Moirai* odgovaraju trima mjesečevim mijenama i da zbog toga Orfej pjeva o Moirama u bijelim haljinama. Naziv također označava „dio cjeline“ koji ne mora nužno biti povezan s mjesečevim mijenama; moguće je da se odnosi na aspekte života svake duše stvorene njihovim predjenjem (*ibid.*). *Moire* je ujedno grčki naziv za udjel pojedinca u sudbini cijelog svijeta, a tek poslije su to utjelovile Moire (Holzapfel, 2008: 248) kojih je prvotno postojalo mnoštvo, ali je već kod Hezioda broj smanjen na tri: Zeusovu kći Klotu, Lahezu koja dodjeljuje sudbinu i Atropu koja reže nit života (*ibid.*). Prema Heziodovoj *Teogoniji*, Moire rađa Nikta, božica noći (njezin rimski pandan je Nox, lat. „noć“). Otac im je Erebus ili Erebus („pakao“), a u kasnijim ulomcima, Moire su karakterizirane kao kćeri Zeusa i titanide Temide, božice pravednosti. U Delfima su štovane dvije Moire – rođenja i smrti. Homer priznaje jednu Moiru, vladaricu svijeta i neograničenu snagu koja jednako vlada nad smrtnicima i besmrtnicima; moćnu i razornu božicu koja prede i koja je vjerojatno entitet sastavljen od prethodno spomenutih triju Moira (Taunton, 2012: 19). Platon u svojoj *Republici* navodi Ananku, božicu potrebe, neizbježnosti i sudbine kao majku Moira (Štimac, 2012: 4). Za Atenjane je prva Moira bila Afrodita koja se kao najstarija Moira spominje na

¹ Orfizam je umjetnički avangardistički pokret nastao 1911. u Francuskoj, ali i naziv za niz religioznih vjerovanja i običaja u antičkom grčkom i helenističkom svijetu, kao i kod Tračana. Orfisti su povezani s književnošću koja se pripisuje mitskom pjesniku Orfeju. Klasični izvori (Platon) spominjali su „orfčke inicijacije“ i povezane običaje makar nije sigurno koliko je orfčka literatura povezana s tim običajima. Pristupljeno 25. 8. 2016. (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=45455>)

kamenom natpisu u hramu Atene u Pauzanijevom *Opisu Grčke* (Štimac, 2014: 3). Kod svadbenih svečanosti zazivala se Afrodita Uranija kao zaštitnica – djeveruše bi poklanjale mladoj vreteno s kojim mlada ulazi u novu kuću kao simbol preuzimanja domaćinstva (Bíró, 1994: 212; Ivčević, 2000: 473). Ispred kuće dobivala bi vunu, a dovratnik bi ovjenčala nitima koje je istkala i na taj način obilježila početak svog „novog“ života (Bíró, 1994: 212).

Najprgavija i najčudljivija božica, najstarija Moira, božica vjernosti, nevinosti, zanosa i senzualnosti imala je i krug štovatelja kao htonično božanstvo. U Trakiji joj je žrtvovan pas, imala je htonične attribute kao ubojita, kopačica grobova ili prisutna na grobovima (Ivčević, 2000: 475).

Nadalje, žene su na antičkim i nadgrobnim spomenicima često prikazivane s preslicom u ruci; preslica je bila čest prilog u ženskim grobovima (Ivčević, 2000: 473). Ovakvi predmeti imali su simboličku, čak i kultnu, a ne samo upotrebnu vrijednost, što navodi na zaključak činjenica da posebnu grupu preslica čine one koje su na kraju imale izrezbaren Afroditin lik, a na donjem su kraju završavale prstenasto (Ivčević, 2000: 474). U Atici² je dobro poznat običaj da se kao objava rođenja ženskog djeteta na nadvratnik stavljala neraščešljana vuna (ili maslinova grančica pri rođenju muškog djeteta). Kako se životna nit počinje odmatati odmah po rođenju, djevojčice su dobivale preslicu prilikom rođenja od svojih roditelja kao simbol životnog puta djeteta i koje ovdje služi kao apotropejsko³ sredstvo (*ibid.*).

Tvrđnju da je Zeus trima Moirama otac nisu ozbiljno shvaćali ni Eshil, ni Herodot, a ni Platon (Graves, 1995: 27). Ipak, Zeus je sebe nazvao vođom sudenica⁴ kad je utvrđivao svoju vrhovnu vlast i pravo na odmjeravanje ljudskog života; vjerojatno je zbog toga iz Delfa i iščezla Laheza, „ona koja mjeri“. Prema vjerovanju, Zeus, koji odmjerava ljudske živote i obavještava Moire o svojoj odluci, može ponekad ponekoga odlučiti pošteđjeti, ali samo dotle dok nit života, koju prede Klotina preslica a odmjerava Laheza, ne dođe nadomak Atropinih škara. Ljudi, doduše, tvrde da i sami donekle mogu upravljati svojom sudbinom, izbjegavajući nepotrebne opasnosti. Mlađi bogovi i ismijavaju Moire, a postoji i priča da ih je Apolon

² Periferija u Grčkoj, pod koju pripada i glavni grad Atena.

³ Apotropejska sredstva zaštitna su sredstva protiv uroka ili protiv bića s nadnaravnim sposobnostima (i nadnaravnih bića samih) koja bi mogla nauditi čovjeku ili blagu.

⁴ Graves u originalu koristi naziv *Sudaja* što je jedan od mnogih naziva za Moire odnosno njihov slavenski pandan.

jednom napio kako bi spasio od smrti svog prijatelja Admeta.⁵ Drugi, naprotiv, smatraju da je i sam Zeus pod vlašću Moira, kao što su Pitijine svećenice priznale u jednom proročanstvu. Kada su odlučile da će Hektor umrijeti, Zeus niti Apolon nisu ga više htjeli štiti, a ne da ga nisu mogli zaštititi (Holzapfel, 2008: 248). Ta njihova vlast, tumači se time što Moire nisu Zeusova djeca, nego su partenogeno začete kćeri velike boginje Potrebe, kojoj se čak ni bogovi ne protive i koju zovu »jakom suđenicom«⁶ (*ibid.*).

Trima Moirama bile su dodijeljene tri Erinije, boginje osвете i prokletstva: Alekta, Megera i Tizifona. One su uspostavljale ravnotežu osvećujući zla djela. Moire su uz Erinije, kao njihov atribut, ponekad prikazivane kao božice smrti. U grčkoj mitologiji poznati su i drugačiji nazivi božica koje su se identificirale kao Moire. Neke od njih su: Tihe i Ilitija. Ilitija je starogrčka božica rađanja dok je Tiha ili Tihe jedno od sudbinskih božanstava, starogrčka boginja slučajnosti i sreće (rimski ekvivalent joj je božica Fortuna). Heziod je smatra jednom od kćeri Oceana i Tetije, a po Pindaru je ona jedna od Moira.⁷

2.2. Sudenice u rimskoj mitologiji

Rimljani preuzimaju božanstva od Grka, latiniziraju im imena i neka im obilježja prilagođavaju svojem vremenu i geografskoj poziciji. Rimske Fatae nazivaju se Parke. Nona⁸ rimski je ekvivalent Klote i ujedno božica trudnoće. Zazivale su je trudne žene u devetom mjesecu trudnoće kada se dijete trebalo roditi, a invokacija je vjerojatno služila kao sreća i zaštita pri porodu. Nona određuje djetetov životni vijek pri obredu davanja imena novorođenčetu, „dies lustricus“, na osmi dan rođenja djevojčica i deveti dan rođenja dječaka. Decima je rimski ekvivalent Laheze i rimska božica poroda. Parku, rimsku božicu rođenja i jednu od *Parki*, zvali su još i Morta u slučajevima kad su pri porodu umrli majka i dijete

⁵ U Euripidovoj *Alkestidi*, Apolon moli Moire da dopuste Admetu da otkupi svoj život tako da pošalje nekog drugog u smrt, i tako poživi još onoliko godina koliko je živio dotada. U prijevodu Nevena Jovanovića oslovljene su samo kao „nadležne božice“ (I,13).

(<http://www.ffzg.unizg.hr/klafil/dokuwiki/lib/exe/fetch.php/s:1002alkestida.pdf>) Pristupljeno 20. 9. 2016.

⁶ Atenjani su zvali Afroditu Uraniju najstarijom od Sudajja, jer je ona bila Nimfa-božica kojoj je sveti kralj u stara vremena bio prinošen na žrtvu o ljetnoj dugodnevici; „Uranija“ znači „kraljica planina“.

⁷ Izvor: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=61289> Pristupljeno 20. 9. 2016.

⁸ Ime joj znači „deveta“.

(Holzapfel, 2008: 280). Odgovorna je za bol i smrt te posjećuje one koje čeka smrt kako bi ih upozorila na ono što slijedi. Rimski je ekvivalent Atrope i najstarija je od triju Parka. Prikazivane su na rimskim sarkofazima s pripadajućim atributima: Nona drži vreteno, Decima kuglu, a Parka (Morta) vagu (Bíró, 1994: 217).

Njihovo podrijetlo nije sigurno no ponekad ih nazivaju i kćerima noći. Jupiter (grč. pandan mu je Zeus), vrhovni bog, njihov je zaštitnik i pomaže im u djelovanju. Kako je on sam bio podložan njihovim odlukama, često je bio izvršitelj sudbine stoga su u mitologiji od velike važnosti bili bogovi i ljudi proroci koji su upozoravali na neumoljiv slijed zbivanja, dok su Parke same igrale malo specifičnih uloga (Cotterell, 2003: 42). To može biti razlog zašto nisu toliko zastupljene u narodnim predajama koliko rimski bogovi. Parke mogu izgledati zlobno jer uskraćuju ljudima njihove nade i želje te se u Rimljana one pojavljuju kao zastrašujuće stare vještice. Kao primjer uzmimo prikaz Francisca de Goye⁹ u kojem Klota (lijevo) odmata vreteno u obliku nemoćna djeteta, dok Laheza škilji kroz svoje staklo, a Atropa maše svojim škarama. Četvrti lik vjerojatno simbolizira sveobuhvatni pojam sudbine (Cotterell, 2003: 41). Njihovo je ime u slovenskoj poeziji popularizirao slovenski pjesnik France Prešeren (Cvetek 2005: 187).¹⁰

2.3. Sudenice u nordijskoj mitologiji

U nordijskoj mitologiji Sudbina je predstavljena u obliku triju Norna ili Nornir: Urd, Verdandi i Skuld božice su sudbine, a simboliziraju prošlost, sadašnjost i budućnost. Prvotno su bile zamišljene kao predilje. Urd ili Wyrđ znači „sudbina“ ili „prošlost“, Verdani „postojeća“ ili „sadašnjost“, Skuld „potreba“ ili „budućnost“. Urd je Norna koja stvara čovjekovu sudbinu (kao individue) – zapisuje okolnosti, njegovo mjesto u svijetu i prema kozmičkom zakonu te ulogu koja je dodijeljena svakom pojedincu. Dok Urd započinje životnu nit, Verdandi je ta koja određuje i stvara događaje i radnje u kojima će pojedinac sudjelovati, koje utječu na njegovu sudbinu i koje “životnu nit” smještaju u dodijeljen joj položaj. Skuld je božica koja određuje gdje će nit završiti, a time i nečiji životni vijek. Ipak, pogrešno bi bilo izjednačiti Skuld s božicom Smrti jer je njezina prava uloga puno složenija od toga. Smrt, koja je personificirana kao božica Hell, sama ne ubija, ona samo dolazi po

⁹ *Atropo o Le Parche*, Museo del Prado, Madrid (slika br. 4 u *Prilogu*).

¹⁰ *Dovolj mi let je že napredla Parka* (Prešeren 1985: 82).

mrtve. Hell ne uništava; ona prima mrtve u svoj dom, dok je Skuld ta koja presijeca nit života (Taunton, 2012: 23). Riječ *skuld* znači „dug“ ili nešto dugovano, a u kršćanskoj interpretaciji povezana je sa značenjem riječi „krivnja“ (*ibid.*). Opisana je kao najmlađa među Nornama, te je njezina uloga određivanje budućnosti pojedinca – događaja koji se još nije zbio – pa je prema toj ulozi mlađa od ostalih dviju Norni (*ibid.*). Skuld je ujedno i valkira¹¹ – Snorrijeva pjesma nabraja valkire koje Odin, vrhovni bog, šalje u svaku borbu da odluče tko će umrijeti i da odrede ishod bitke (pobjednika). Među njima spominje se Skuld kao najmlađa Norna (Davidson, 1943: 69). U *Fornaldar Soguru*, zajedno s vilenjacima, Norne se spominju kao pristalice *vještice* Skuld protiv kralja Hrolfra (Davidson, 1943: 112). U germanskoj mitologiji neminovno je da će svijet doći svome kraju, a Norne su te koje prema *Völuspá*¹² kontroliraju sudbinu cijeloga svijeta (Brink, Price, 2008: 238). Urd je ona koja upozorava Odina kako mu je suđeno da ga u Ragnaröku, sudbini bogova ili bitki za kraj svijeta, ubije vuk Fenrir (Cottarell, 2003: 239).

Neke su Norne u srodstvu s bogovima; druge su iz roda vila, a treće iz roda patuljaka. (Maček, 2003: 48) Za razliku od Moira koje žive u raji, Norne žive u dvorani gdje su bogovi držali svoje svagdanje skupove, u podnožju svjetskog drveta, jasena Yggdrasila, kod vrela sudbine Urd (Urdarborn) gdje su svakodnevno uzimale vodu s izvora i miješale sa zemljom i na taj način sprječavale da njegova kora trune (Cotterell, 2003: 211).

Znam za jasen što stoji
i Yggdrasill se zove,
drvo visoko, poprskano
bijelim kalom.
Odatle potječu rose,
što doline vlaže.
On zauvijek zelen stoji
iznad vrela Urdinoga.

¹¹ Staronordijski „valkyrja“ – one koje biraju pale u borbi. Za razliku od grčkih Moira, valkire su imale vlast nad životom i smrti samo u bitci; određuju koja će strana pobijediti. Vrhovni bog Odin šalje valkire na bojna polja da pakupe mrtve borce koji su časno i hrabro poginuli te ih odvede u Valhalu. Vjeruje se da su one prvobitno bile božice samog pokolja, divlja stvorenja nalik Amazonkama. Cotterell spominje izvješće o pobjedi kralja Harolda nad Norvežanima u bitki kod Stamfordskog mosta. Norveški vojnik prije bitke sanjao je valkiru koju opisuje kao vješticu s vilama za zgrtanje mrtvih u jednoj ruci i koritom za skupljanje krvi u drugoj (Cotterell, 2003: 243).

¹² *Völuspá* (Viđenje proročice) mitološka je pjesma u kojoj proročica vidi prošlost i budućnost svijeta.

Odatle dolaze

djevojke tri, pune znanja;... [Iz Videnja proročice (*Voluspá*), prev. Dora Maček; Holzapfel, 2008: 245].

Predestinacija je vrlo karakteristična za nordijsku mitologiju, pa tako Norne upravljaju i sudbinama bogova kao što to čine Moire i Parke, no, za razliku od njihovih grčkih i rimskih pandana, Norne nisu prikazivane kako za svaki život predu individualnu dužinu prediva. Za razliku od bogova koji su sudbinu znali samo u ograničenom opsegu, vjerovalo se da Norne znaju sudbinu u cijelosti. Taunton tvrdi da odluka Norna nije nužno slučajna ni predeterminirana – u određenoj mjeri izgleda da Norne obavljaju funkciju pravosuđa odnosno djeluju na razini “kozmičkog zakona” – u slučajevima kada su ljudski zakoni prekršeni, intervenirat će kako bi ispravile događaje koji će se potom odvijati onako kako i trebaju prema široj shemi. Ovo svojstvo naziva se „norna dómr“ – osuda Norna. Tako će Norne osuditi one koji se “igraju sa sudbinom”. U pjesmi *Fáfnismál*, Norne će osuditi i utopiti one koji po lošem vremenu odlučuje isploviti jer se očito “igraju sa sudbinom” (Taunton, 2012: 22). U djelu *Norna-GEsts pattr* tri ugledne žene pozvane su na proslavu rođenja djeteta. Na proslavi Gestrina majka slučajno uvrijedi jednu od žena koja tada odluči kazniti je određivši djetetu kratki životni vijek. Druge dvije žene odluče se umiješati kako bi spasile proslavu prema čemu se daje zaključiti da možemo razlikovati dobre i loše Norne, a tako je smatrao i Snorri Sturluson¹³ – tvrdi da dobre Norne podaruju dobre životne okolnosti dok su loše zaslužne za nesreću što prati ljude kroz život (Brink, Price, 2008: 238).

Karen Bek-Pederson Norne opisuje kao ženska nadnaravna bića blisko povezana s konceptom sudbine u staronordijskoj mitologiji. Njezina knjiga *The Norms in Old Norse Mythology* pruža komparativan pregled keltske, anglosaksonske i klasične tradicije što je čini zanimljivom svima koje zanimaju europske mitologije u širem smislu. Iako često spominjane u radovima koji se bave staronordijskom mitologijom, autori istih samo se površno dotiču Norna te je ovo prva studija staronordijske mitologije koja pruža detaljan prikaz Norna. Autorica propituje razloge zbog kojih je sudbina često personificirana baš u ženskom obličju, povezanost Norna i prédjenja te povezanost Norna i vode. Ujedno propituje valjanost etimologije prema kojoj se interpretiraju njihova pojedinačna imena i njihova asocijacija s

¹³ Islandski pisac, pjesnik, poglavica i povjesničar iz 13. stoljeća te jedan od glavnih izvora za razdoblje Vikinga i za nordijsku mitologiju. Autor je zbirke saga *Mlada Edda*. Imao je teoriju prema kojoj su svi bogovi iz nordijske mitologije nekoć bili ljudi koji su se kasnije počeli slaviti kao bogovi.

prošlošću, sadašnjošću i budućnošću. Argumentira to činjenicom da su Urd i Skuld starija imena sa širim spektrom konotacija od onih vezanih za kronologiju, dok Verdani smatra *ad hoc* izumom, formuliranim samo da bi se kronološka sekvenca ispunila. Tvrdi kako se sve tri Norne skupa pojavljuju jedino u djelima *Voluspá* i *Gylfaginning* (Larrington, 2013: 249).

Bića slična Nornama i Moirama su Graiai ili greje. Heziod imenuje dvije od tri greje – Pempredo i Enyo. Treća greja u helenističkoj mitologiji je Erinyes (poznata i kao Maniai ili Furijs). Starije su od Zeusa i Gejine su kćeri, dok drugi tvrde da su Nyxine kćeri (Taunton, 2012: 20). Murphy navodi kako se slaže Bek-Pedersoninom izjavom da pokušaji otpetljavanja *dísir*, *valkyrjur*, *nornir* i svih ostalih, jednih od drugih (s obzirom na ovu zbrku ženskih bića – koje su možda supostojale, preklapale se, miješale se i odvajale jedna od druge u kaosu istodobnih procesa jedva zabilježenih u sačuvanim izvorima), pomoću logike bilo bi ne samo nemoguće nego i vrlo vjerojatno pogrešno (Murphy, 2013: 44).

Nornagest je glavni junak islandske sage iz 13. stoljeća kojeg su, dok je još bio u kolijevci, posjetile tri Norne. Prve dvije *zaželjele* su mu sreću, a treća nesreću. Pritom je ugasila svijeću koja je gorjela i objasnila da ako tko jednoga dana upali tu svijeću i ona dogori, Nornagest će umrijeti. Tristo godina Nornagest je čuvao svijeću, a zatim legao i zapalio svijeću. Tih tristo godina mogao bi označavati procvat poganstva koje je poslije potisnulo kršćanstvo (Holzapfel, 2008: 260). U sagi se isprepliću motivi junačke priče i bajke, a pripovijetka postoji u više inačica koje se razlikuju u pojedinostima. Zbog motiva svijeće i njezine funkcije, podsjeća na grčki mit o Meleagru¹⁴ čiji je život bio vezan za cjepanicu i koji je umro kad je njegova majka bacila istu u vatru.

Mala je razlika između prikaza grčkih Moira i rimskih Parka. U obje mitologije, sudbina je personificirana u obliku tri božanska ženska lika koja zajedno čine jedno mitološko biće (jedno jer se uvijek pojavljuju i djeluju u kolektivu). U objema kulturama božice su prikazane na nadgrobnim spomenicima odnosno sarkofazima te su blisko povezane s motivima rođenja i smrti. Afrodita Uranija, koju su Atenjani smatrali prvom i najstarijom Moirom, zazivana je kao zaštitnica uoči svadbenih svečanosti, a sve tri rimske božice zazivale

¹⁴ Sin etolskog kralja Eneja (a prema nekima boga Aresa) i Testijeve kćerke Alteje. Suđenice su prorekle da će živjeti dok ne izgori cjepanica što je već gorjela na ognjištu. Njegova je majka odmah izvadila cjepanicu i sakrila ju, no kada je jednom u lovu na vepra Meleagar ubio njezina dva brata, ona je opet stavila cjepanicu u vatru, a Meleagar je nakon toga pao mrtav. (<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=39989>)

su trudnice pred porod vjerujući da će ih božice zaštititi pri porodu. Grčka Kloto i rimska Nona prikazane su s vretenom u ruci; čak i u nordijskoj mitologiji nalazimo na povezanost Norna i pređenja. Drugi motivi (Lahezina knjiga i Decimina kugla; Atropine škare i Parkina vaga) međusobno se ne poklapaju, no možemo vidjeti njihovu povezanost s zajedničkim motivom suda koje Moire i Parke dosuđuju – knjiga može sadržavati zapise o rođenju odnosno smrti¹⁵; kugla može biti povezana s proricanjem budućnost; škare su namijenjene da prerežu životnu nit, a vaga najčešće simbolizira ravnotežu, balans. U rimskoj mitologiji, Jupiter pomaže Parkama u djelovanju, njihov je zaštitnik i često izvršitelj sudbine (što je mogući razlog zašto Parke same igraju malo specifičnih uloga), dok u grčkoj mitologiji postoji podijeljeno vjerovanje je li Zeus sâm pod vlašću Moira. Za razliku od Moira i Parka, Norne nisu prikazivane kako predu individualnu nit za svakog čovjek. Razlog tomu moguće je pronaći u vjerovanju da kontroliraju sudbinu cijelog svijeta te da su sudbinu znale u cijelosti umjesto kakva njena ograničenog opsega. Zbog toga je njihova funkcija bliska onoj pravosuđa (na kozmičkoj razini) i nije nužno slučajna ili predeterminirana. Također, Snorri Sturluson tvrdi da u nordijskoj mitologiji možemo razlikovati Norne zaslužne za dobre životne okolnosti te Norne zaslužne za one nesretne. Za razliku od svojih grčkih i rimskih pandana, Norne nisu nužno u srodstvu s bogovima – vjerovalo se da mogu dolaziti iz roda vila odnosno patuljaka, dok su Moire i Parke uvijek božanskog roda.

2.4. Sudenice u slavenskim vjerovanjima

Zraslo stablo golemo,
Vršak mu je nebo:
Sedmo nebo Svarunovo.
To bijaše jasen-stablo¹⁶,
Korijen njegov razgranat je:
Jedan korijen – ide na jug,
Drugi korijen – od istoka,
Treći korijen – na sjever mu seže

¹⁵ Nemanja Radulović navodi da se ponekad sudenicama ostavljao pribor za pisanje jer se vjerovalo da pri svome dolasku pišu u knjigu ili na čelo. Tvrdi da su slova vidljiva na lubanji uzetoj iz groba (Radulović, 2012: 457).

¹⁶ Autor upozorava da je po jednima riječ o jasenu, po drugima riječ o zelenom boru ili Svantiboru (Sučić, 2013: 13).

(A četvrti – na zapad se stere.)

Podno stabla ukraj vode

Stan stanuju suđenice,

Svarunove službenice.

Jedna znade što je bilo,

Druga samo što će biti,

A treća zna usud koji jest!

One baju, što ostaje i postaje!

Kome milo, kome krivo:

Kako kome suđeno je.

Tud Bogovi k deblu silaze

O ravnanju svijeta zборе (Sučić, 2013: 13).

Na starim slavenskim spomenicima nazivane su *suđenicama*,¹⁷ *rođenicama* ili *rožanicama*¹⁸. Česi ih zovu *sudički*, Rusi *dolja*, Bugari *orisnica*. Hrvati kajkavskog govornog područja i Slovenci nazivaju ih *rojenicama* ili *sojenicama*, Slavonci *usudima* i *sudijama*, a u Srbiji ih znaju kao *sreće* ili *sudaje* (Radenković, 2008:495). Ponegdje u zapisima spominje se i naziv *narečnici* (Schneeweis, 2005: 35). Riječ *suđenica* potječe iz grčkog i znači 'ograničavam', 'određujem', a od istih riječi potječe i *uris*, naziv za demona sudbine,¹⁹ ali i nazivi *orisnice* ili *urisnice* pod kojima su poznate suđenice (Križanec-Beganović, 2015: 33). Jozo Vrkić piše u svome djelu *Hrvatske predaje* da je vila suđenica i *Uresnica*, *Juresnica*, *Orisica*, *Orešnica* (jer vile i vještice rado pod orah sabiru); hoće li čovjek biti bogat ili siromašan odlučuje *Vusud*²⁰ koji je okružen divljim zvijerima, a u prastarim pjesmama spominje se vila *sudica*: *Projahala juresnica, lipa mlada divojčica; propuhnul je tihi vetar* (Vrkić_B, 1997 : 424). U pjesmi vjetar kraljici otpiri krunu, a neki drže da zbog toga ovdje juresnica simbolizira mračan spomen o propasti hrvatskog narodnog kraljevstva. U narodnim se pjesmama spominju i „tri sestrice“ koje nose „tri metlice, da očiste tri ranice“ (Čulinović-Konstantinović, 1989: 100). Čop navodi da su suđenice prema jednoj slovenskoj predaji

¹⁷ *sūđenica* ž – *mit.* u slavenskom vjerovanju tri vile koje po djetetovu rođenju dolaze odrediti mu sudbinu, osobito dan smrti (Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, IV. svezak, 1252. str.)

¹⁸ Nazivi za suđenice u citiranim djelima su prenijeti onako kako su pisani u izvorniku (velikim ili malim slovom), a u ovom radu koristi se malo početno slovo kao opći naziv vrste (poput npr. vila).

¹⁹ U mnogim krajevima demoni sudbine su muškog roda.

²⁰ Predaja *Vusud* prikupljena je u okolici Varaždina, a zabilježena u knjizi *Hrvatske predaje* Jozе Vrkića, 292. str.

poznate kao *Babica*, *Rojenica* i *Sojenica* te da raspolažu ne samo životom i smrću već svom pojavnošću pa tako i svim spektralnim bojama (Bajuk, 2013: 122). Pletešnik navodi da se desetnica u Gorenjskom nazivala još i *rojenicom*, a desetnik *rojenjak*. Unatoč sposobnosti proricanja budućnosti i vidovitosti, upitno je može li se desetnicu poistovjećivati s jednom od suđenica. Ipak, zbog međusobne sličnosti, njihova međusobna povezanost ne može se ni u potpunosti odbaciti (Kropej, 2000: 79).

Prema Nikoli Sučiću suđenice su tri sestre, divovske žene. One izlaze noću, posve čisto odjevene, u susret svakom novorođenom djetetu. Stojeći mu nad glavom, određuju što će mu se kroz život dogoditi te otuda im drugo ime – rođenice. S onime što treća sudi usuglašavaju se druge dvije. Prve dvije suđenice često unose djetetu u kolijevku dobru sreću te su one prikazane kao divne djevojke – Srećice ili Sreće, dok treća njihov sud zauzdava i ograničuje djetetu život. Ona je prikazana kao namrštena i namrgođena, neumitna i podmukla – Zlosreća. Jasna Horvat napominje kako ih sâm Svarog stvara iz triju leptira: *Leptirice Rođenice, Ti ćeš život novi dati, Sreća će ga darovati, a Zlosreća će odrediti, kad će zemlju napustiti* (Lukić et al., 2012: 46).

Poput Norna, suđenice borave na praizvoru života gdje izbija stablo stožera svijeta. Vanja Spirin u svome djelu *Hrvatski mitovi i legende: priče o bogovima* daje jednostavan i ilustrativno bogat pregled *Hrvatske mitologije* Nikole Sučića iz 1943. godine u obliku priča prikladnih za djecu. U knjizi spominje stablo svijeta u čijoj prostranoj krošnji živi ogroman orao, Svarogova Div-ptica, vjeran pomoćnik i glasnik staroga boga Crnoboga. Uz drvo nalaze se Rojenice, tri vile suđenice, glasnice sudbine ljudi i bogova, koje pjevaju o prošlim, sadašnjim i budućim vremenima; vilinska stvorenja obdarena moćima određivanja sudbine. Sudbinu koju odrede ove vile pri rađanju bilo kojeg bića ne može promijeniti nitko, čak ni one same (Spirin, 1997: 24).

Prema Balogu, tri vile Suđenice ili Rođenice novorođenčetu dolaze prvu noć i određuju mu život; prva zdravlje i ljepotu, druga bogatstvo i znanje, a treća nosi klupko koje odmata; dužina niti koju izvuče određuje dugovječnost čovjeka²¹. Prema tome i uzrečica *visiti o 'tankom' koncu (niti)* što znači biti u velikoj opasnosti (na primjer život, budućnost)²², tvrdi.

²¹ Autor kasnije u tekstu navodi citat iz *Slovenske mitologije*: „Prva Orisnica daje djetetu mudrost, druga zdravlje i ljepotu, a treća ga prati kroz cijeli život.“ (Balog, 2011: 153)

²² Preuzeto iz Hrvatskog frazeološkog rječnika (Menac, Fink Arsovski, Venturin, 2014.), konac, 231. str.

Da bi ih se umilostivilo i udobrovoljilo, na stol se postavlja sve najbolje od jela i pića, a djetetu pod uzglavlje stavlja se zlatnik. Također se vjeruje da njihovo gatanje može čuti i razumjeti Vedovnjak (Balog, 2011: 148). Sučić spominje da bi prežetak tog običaja mogle biti „babine“ kad ženi rodbina nosi jelo nakon poroda (Sučić, 1997: 425).

Za razliku od Baloga koji navodi da se Suđenice pojavljuju prvu noć, Radenković tvrdi da su Slaveni vjerovali da Suđenice u tri noći nakon djetetova rođenja dolaze da mu odrede sudbinu – dvije bi djetetu donosile sreću, a treća određivala njegovu smrt. Mogle su se pojaviti i sedme večeri po njegovu rođenju, a sam čin dolaska smatrao se opasnim, jer su mogle nauditi djetetu te su se poduzimale mjere da se suđenice udobrovolje ili se dijete skrivalo kako bi se zaštitilo od njih. Poput Baloga, Radenković spominje da su ukućani za njih ostavljali kruh, maslo, sir, med i vino u nastojanju da ih udobrovolje budući da su mogle i nauditi djetetu. U nekim mjestima dijete bi se zamijenilo lutkom koju bi sutradan raskomadali i bacili na raskršće. U Bugarskoj da bi otjerali narečnice (suđenice) ispred kuće gdje je bila porodilja ostavljali bi žar, a u kapicu djeteta sipao se barut. U plovdivskom kraju preko djeteta se stavljala metla, a u pirinskom kraju dijete se mazalo mašću i katranom. Nadalje, vjeruje se da dijete neće ništa dobro izgubiti ako se suđenice u određenom vremenu i ne pojave pored njega (Radenković, 2008: 495). U rukopisu *Slovo svetog Grigorija* spominje se obred postavljanja stola na kojemu se serviraju hrana i piće rodu i *rožanicama* (*rožanice*, *roženice*). U Bohinju suđenicama nisu ostavljali hranu, tvrdi Cvetek, ali je zato Mencinger u *Moji hoji na Triglav* zapisao da ako novorođenče plače kad ga kumovi (slo. *botri*) donesu sa krštenja toliko da ga čuju „sva četiri zida“, suđenice će mu podariti dugi život²³ (Cvetek, 2005: 187).

U sofijskom prijepisu *Slova* iz 15. stoljeća osuđuju se svećenici koji su pri tom obredu pjevali tropar²⁴ *Rođenja Bogorodice*. Pretpostavka je da su se rožanice počele poistovjećivati s Bogorodicom. Krajem 16. stoljeća u južnoj Rusiji bio je poznat praznik Polog Bogorodicy koji se obilježavao drugog dana Božića. U čast Bogorodice kuhala se kaša i u crkvu se nosili kruh i pogačice (običaj nazivan „hodit' na rodiny Bogorodicy“ iliti ići na babine Bogorodici) te je riječ o prenošenju istog poganskog običaja u kršćansku kulturu (Radenković, 2008: 495).

²³ Mencinger pa je v 'Moji hoji na Triglav' zapisal vražo, da mora novorojenček jokati, ko ga botri prinesejo od krsta, sicer mu bo pri rojenicah trda predla: 'Novorojenček je jokal po stari pravici, ker ga morajo čuti vse štiri stene, sicer mu rojenice ne podelé dolgega življenja' [Mencinger III 1963: 60] (Cvetek, 2005: 187).

²⁴ Srednjovjekovna zbirka crkvenih napjeva, a može se odnositi i na monostrofnu himnu u slavu nekog sveca ili za blagdan. Pristupljeno 30. 6. 2016. (<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>)

Moskovski sinodalni rukopis iz 14. stoljeća svjedoči o postojanju kulta rožanica i prije nastanka *Slova* i tamo se rožanice nazivaju prvim idolom. Osim dužine života, vjeruje se da suđenice određuju i bračno stanje odnosno daljnji razvitak porodične loze. Što se tiče dosuđivanja smrti, u predajama je gotovo uvijek riječ o preranoj smrti, obično na dan vjenčanja, a najčešći načini su utapanje u bunaru ili drugoj vodi, smrt od zmijskog ugriza ili napada vuka²⁵. Suđenice mogu biti i one koje uzimaju dušu čovjeku, u slučaju kada je dosuđena prerana smrt. (*ibid.*)

Iako su suđenice određivale hoće li dijete biti zdravo ili boležljivo te hoće li njegov životni vijek biti dug ili kratak i način na koji će isto umrijeti, vjerovalo se da je za sudbinu djeteta važan dan i sat rođenja. Tako se u Lovoru vjeruje da će dijete biti zdravo i snažno ako se rodi na blagdan velikog sveca, a u Bosni i Hercegovini osobitu sreću djetetu je donosila činjenica da se rodilo u ponoć uoči Ilindana (sv. Ilija) a sreću mu je obećavalo i kukurikanje pijetla u trenu djetetova rođenja ili ako se dijete rodi na ponedjeljak ili petak (Schneeweis, 2005: 77) jer protiv onoga tko je rođen na dan s imenom u muškom rodu vještice nemaju moći. Rođeni u jutarnjim satima trebali bi postati ratari, oni u podne dobri gospodari, rođeni uvečer lijencine, no i to je bilo bolje nego biti rođen u ponoć jer oni postaju razbojnici – što se, pretpostavljam, u neku ruku, kosi s prethodno spomenutim vjerovanjem da su posebno sretni oni rođeni u ponoć uoči Ilindana. Vjerovanje da će dan ili sat rođenja utjecati na sreću ili nesreću u životu te osobe umanjuje važnost uloge suđenica u dosuđivanju sudbine pojedinca.

Đuro Franković sakupio je u mađarskoj Podravini priče o suđenicama gdje se spominju njih sedam ili čak devet (Balog, 2011: 153). Spasoje Vasiljev tvrdi da se znalo spominjati da je Suđenica sedam ili osam te da su Slaveni (Sloveni) prvo žrtvovali Suđenicama i Rodenicama pa tek onda Perunu i ostalim bogovima. Njihov broj može varirati do dvanaest, ali najčešće se pojavljuju kao tri žene (Grbić, 1998: 310). Tri rođenice se spominju i u narodnim pripovijetkama koje je skupio Matija Valjavec (*Narodne pripovijedke u Varaždinu*, 1858.). Vasiljev spominje da su one novorođenčetu dolazile pod prozor; u sobu ili štalu kuće. Napominje kako je zanimljivo da je sud rođenica skoro uvijek zao, i da je to dokaz da su suđaje (suđenice) možda prvotno bile božice smrti, a tek su kasnije postale božice sudbine (Vasiljev, 2011: 164). Radoslav Katičić u svojoj trećoj u nizu knjiga *Tragovima*

²⁵ Već smo prije spomenuli da u nordijskoj mitologiji Urd upozorava Odina kako mu je suđeno da ga u Ragnaroku, sudbini bogova, ubije vuk Fenrir.

svetih pjesama naše pretkršćanske starine, – Gazdarica na vratima, spominje trostruko božanstvo imenom Laime koje se može usporediti s trima suđenicama. Vrlo prisutna u narodnom vjerovanju, ona je velika božica, Suđenica, koja svakomu dodjeljuje sud. Kao Suđenica, Laime je živo prisutna u duhovnom životu pokrštenoga latvijskog puka. Karakteristično za baltički folklor je da se u njemu i kraj službeno prihvaćenog kršćanstva otvoreno spominju takvi likovi, o njima se pjeva i govori (Katičić, 2011: 20). Sonja Miličević bavi se Katičićevim *Tragovima* u okviru prikaza Velike Majke, Laime, kao i njezinom usporedbom s prikazom ruskih, bjeloruskih i hrvatskih tekstova o božici Mokoš. Navodi da je kod Slavena ona Majka vlažna zemlja, prelja i tkalja. Ponegdje se spominju i tri Lamiice što potvrđuje sliku trostrukosti božice. U slovačkim, slovenskim, srpskim, hrvatskim pjesmama te pjesmama Gradišćanskih Hrvata pojavljuju se tri bijele žene, vile, suđenice, ponekad vještice (Miličević, 2013).

Rođenice se ne može vidjeti, osim u rijetkim slučajevima, a tada to bude majka novorođenog djeteta kome suđenice sude ili neki prosjak (uvijek je riječ o naravnom protagonistu), koji se tu slučajno nađe²⁶. O tome gdje suđenice žive i stanuju narodne pripovijetke ne kazuju nam gotovo ništa. U nordijskim predajama stanuju u raznim špiljama i jamama, a Vasiljev spominje da kod nas ipak jedna (Valjavčeva) priča „štampana u 'Novicama'“ navodi nešto o mjestu stanovanja:

v strašnih časih v votlinach Pohorskih gor... Posebno so rado prebivale v votlinach landeške gore in pod nekdanjim gradom nad Slovensko Bistrico (Vasiljev, 1990: 164).

Valjavec među rijetkima bilježi i opis samih suđenica:

Na jen pot dojdejo tri žene. Bile su čisto belo oblečene, imele so na glavi bele velike robce a okol vrata grole samih demantov zlata i srebra, lica bile so okrogloga, velekrasne žene kakti Vile. Išle so k stolu i sela je saka na jeden vogel, a bogec takajše stane od peči i sede k četrtome voglu i posluša, kaj bodo se ove tri žene spominjale... (Valjavec, 1890: 85).

Također, božanstva sudbine ne moraju uvijek biti ženskog roda te se kod Srba još pojavljuju i u muškom rodu, kao Usud. Priča *Kako bog naredi* kazuje o tri čovjeka (vjerojatno tri usuda) koja su sjedila kod porođaja ženskog djeteta i krojila mu sudbinu. Ono što suđenice i Usud

²⁶ Ovaj protagonist uvjetno sudjeluje u nadnaravnim zbivanjima – uglavnom pomaganjem, najčešće tako da ono što čuje povjeri djetetovim roditeljima. Ovaj čin rijetko ima posljedica na ishod suda.

dosude ljudima zove se još i sreća. Dobra sreća predstavljena je kao lijepa djevojka, koja plete zlatnu žicu, a zla sreća kao ružna i stara žena (Vasiljev, 2011: 165).

Schneeweis tvrdi da suđenice obilaze dijete *sve* tri noći i raspravljaju o djetetovoj životnoj sudbini koja se konačno određuje treće noći (Schneeweis, 2005: 80). Soba u kojoj se nalazilo novorođenče, prethodno se čistila i osvjetlila, kako bi se udobrovoljilo suđenice. Pod dijete se stavljala kovanica. (*ibid.*) U okolini Boljevca djevojka u znak zahvalnosti sv. Mariji peče žrtveni kolač, *kravaj*. U ovom običaju možemo prepoznati kršćanski oblik drugog poganskog običaja žrtve suđenicama (Schneeweis, 2005: 77). Ognjište služi za pripremanje hrane i zagrijavanje, a vatra s ognjišta bila je nekad jedini izvor svjetlosti pa je razumljivo da se oko njega okupljalo, sjedilo, razgovaralo, radilo, veselilo, spavalo, rađalo i umiralo. Zbog toga ognjištu pripada veliko mjesto u tradiciji, obiteljskim kultovima, starim religijama raznih naroda, plemenâ i etničkih skupina, kao stjecište rodovskih kućnih idola, tvrdi Alaupović Gjeldum. Kod balkanskih naroda ono je od starine bilo vezano uz obrede društveno-rodovskog značaja kao što je uvođenje novorođenog djeteta u kult predaka i rodni dom te uz lustrativnu magiju u sklopu običaja uz porod (Alaupović Gjeldum, 1987: 535). U Srba i Hrvata je naročito izraženo štovanje ognjišta, osobito pri dolasku nevjeste u novi dom i pri božićnom slavlju. Također je u vezi s kultom predaka, kao i određene zabrane i običaji povezani s kućnim pragom. Pod kućni prag običavalo se pokapati djecu kako bi njihove duše prešle u žene što prelaze preko kućnog praga i bile iznova rođene. Kultu predaka pripada i vjerovanje u tri rođenice koje se pojavljuju nad kolijevkom novorođenčeta.

Brojka tri u suđenica, čini mi se, odgovara broju tri u grč. *τριτοπάτορες*, koje se molilo za blagoslov djeteta; tri suđenice, bile bi, prema tome, predstavnice triju pokojnih naraštaja preko kojih se, kako o tome svjedoče stari Indijci, Grci i Germani, pružao kult predaka (Schneeweis, 2005: 35).

Jedna slovenska predaja bilježi priču o vili (ponekad se spominje i kao rojenica) koja daruje klupko konca ili pređe bez kraja onima koji su joj blagonakloni. Klupko je nemoguće dokraja odmotati sve dok osoba ne kaže „rasplelo se“ ili da su „pronašli kraj“ (Mencej, 2011: 59). Mencej bilježi slične predaje u kojima naravni protagonist pronalazi beskonačnog klupka pređe, ali i navodi slovensku predaju zabilježenu 1857. godine u kojoj se spominje planina Mladi vrh kao prebivalište jedne suđenice. (*ibid.*)

U Molvama je 2014. godine zabilježeno vjerovanje da su suđenice isto što i Vedi – ženska bića koja djetetu određuju sudbinu (Križanec-Beganović, 2015: 33-34). Za razliku od

suđenica, vedi ili vede su *muška* i ženska gorostasna bića nalik ljudima. Štite ljude i pomažu im, a svojim djelovanjem donekle nalikuju krsniku²⁷. Iako pripadaju skupini bića demonskog podrijetla (uz dobre vede bilo je i onih zlih), prvenstveno su zaštitnici ljudi i obitelji (Grbić, 1998: 314).

Ljerka Schiffer u svojoj recenziji²⁸ teksta *Kultova, mitova i vjerovanja u Zagori: zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 14. prosinca 2012. godine u Unešiću* navodi da o povezanosti s prirodnim ciklusom godine te s atributima i elementima pučke imaginacije i sa štovanjem nimfa, njihova nastanka, nazivlja, staništa i moći, svjedoče i danas ostaci svetišta u Saloni i Splitu, iz doba romanizacije Dalmacije.

To su znaci autohtonih božanstava, štovanja egipatskih božanstava i njihove veze s kršćanskim korijenima. Nadalje su to vjerovanja u nadnaravna i nevidljiva demonska bića, u dobre i zle bogove, vile, duhove, vještice, suđenice, vukodlake, vampire i đavle te njihove društvene uloge, ukorijenjene u duhovni svjetonazor (Šešo). Slične pojave susrećemo i u predaji drugih slavenskih naroda, kao i u Grk̄a, German̄a, Talijan̄a (Schiffer, 2014: 602).

Sučić tvrdi da je vjerovanje u suđenice i danas živo te da se rođenice, rožanice ili suđenice spominju na starim slavenskim spomenicima (Sučić, 2013: 14). Balog navodi da je vjerovanje da je sudbina neumitna prevladavajuće i danas kod kajkavaca, a i većine Hrvata, no da kod čakavaca i Hrvata štokavaca nije naišao na vjerovanje o suđenicama. Nije nužno da ovo vjerovanje kod njih ne postoji nego, kako autor tvrdi, istražujući on sâm nije se susreo s njime. Vjerovanje je pronašao i kod dijela Međimuraca, Podravaca i u varaždinskom dijelu Zagorja, uglavnom kod starijeg stanovništva. Navodi da su u jednoj obitelji iz Ludbrega 2008. godine postavljali „večerju za Sujenice“, u Gotalovu 2007. te u Čakovcu 2003. godine (Balog, 2011: 150). Gotalovčani i danas koriste izreke poput: „Ha, tak mu je zapisano.“ ili „Što ti je suđeno ne može biti otuđeno.“; ako čovjek prerano umre: „Tak su mu Sujenice odsodile.“; kad se netko ne oženi za onog za koga je naumio: „Čkomi, to ti je sudbina, koja je suđena, neje zgubljena.“ ili „Nikaj tu ne moći, tak mu je suđeno“ (Balog, 2011: 150). Čulinović-Konstantinović tvrdi kako se vjerovanje u suđenice ne može usporediti sa snagom postojećih vjerovanja u druga nadnaravna bića (Čulinović-Konstantinović, 1989: 101).

²⁷ Osobe nadnaravnih moći u čije se postojanje vjeruje u Sloveniji te u nekim dijelovima Hrvatske – Istri, Hrvatskom primorju i na kvarnerskim otocima (Grbić, 1998: 313-314).

²⁸ „Tradicijaska kultura Hrvata“ – u: *Prilozima za istraživanje hrvatske filozofske baštine*.

3. Sudenice u usmenoknjiževnim žanrovima predaje i bajke

Usmene predaje s nadnaravnim elementima najčešće se određuju u opreci s bajkom, s osvrtom na istinitost sadržaja (unatoč tomu što se stvarni svijet sudara s nadnaravnim), ali i na razlikama u iskazu i formulativnosti bajke i predaje (Vekić, 2016: 20).²⁹ Predaje izrastaju iz usmenih svjedočanstava i iz svakodnevnog govora, a temelje na vjerovanju u istinitost onoga o čemu kazuju. Ponekad izrastaju iz povijesnih kronika, ljetopisa i stare literature pa nije neobično da se u njima spominju stvarni lokaliteti i povijesne osobe. Sadrže i razne mehanizme uvjeravanja iliti formule vjerodostojnosti (Rudan Kapec, 2010). Kazivači navode mjesto i vrijeme radnje te smještaju sudionike i svjedoke u realni prostor kako bi postigli da recipijenti povjeruju u ispriповijedano. Legitimnost predaje kazivači vide i jasnim određenjima lokacije, sudionika i jamstvu istinitosti te događaj promatraju kao dio stvarnog životnog iskustva. Pojavu nadnaravnog u demonološkim predajama kazivači doživljavaju kao realan događaj, no ta je nadnaravnost manifestirana u realnom svijetu oblik stvarnosti objašnjen frazemima „čemu ima imena ima i simena“ i „kol'ko vidljivog, tol'ko i nevidljivog“ (Vekić, 2016: 105)

Kazuju o najdubljim ljudskim strahovima i strepnjama, o pokušaju čovjekova nadvladavanja straha, o traženjima racionalnih rješenja, ali uvijek, izrijeком ili prikriveno, otvaraju i vrata onom drugom, nepoznatom, nikada dokraja shvatljivom. Doživljajima ostavljaju njihove tajne (Hrvatske narodne pripovijetke, 1998: 7).

Predaje su kratke, sažete (najčešće jednoepizodne) i stilski neujednačene. Emocionalno su nabijene i kazivane u prvoj osobi. Nestalnije su kompozicije naspram bajki i fluidinijeg oblikovanja. Bajka je najčešće višeevizodna, a nositelj radnje (junak) nekoliko puta odlazi i

²⁹Ljiljana Marks pripovijetke o neobičnim i čudesnim događajima određuje kao bajke dok predaje općenito promatra u njihovom odnosu prema vjerovanju u istinitost i odnosu prema stilskim obilježjima forme (Hrvatske narodne pripovijetke, 1998: 5). Tvrtko Čubelić i Milivoj Solar također određuju granicu između bajke i predaje s nadnaravnim, fantastičnim elementima upravo na odnosu vjerovanja u istinitost događaja. Maja Bošković-Stulli veliku važnost u određivanju i klasifikaciji usmene predaje pridaje fantastici i podržava Calloisove stavove o fantastici iz njegovog djela *Images, Images...* kao i ideju da se u fantastici nadnaravno javlja kao rascjep u funkciji razbijanja sveopće koherencije. (Vekić, 2016: 20). Kamen temeljac određivanju predaje u opreci s bajkom postavila su braća Grimm u 19. stoljeću (Rudan Kapec, 2010: 5).

vraća se dok ne riješi zadaću (Hrvatske narodne pripovijetke, 1998: 6). Bajka ima manji izbor početaka i završetaka od predaje, a njena funkcija leži u postavljanju problema i njegovu rješenju te je time usmjerena na recipijenta. Svoju namjeru ostvaruje preko gradivnih i kompozicijskih elemenata. Predaja nema tendenciju postavljanja problema niti njegovog razrješenja. Okosnicu bajke čine događaji kojima je sve ostalo podređeno, i koji na koncu završavaju sretno. Kompozicija bajke jasnije je određena nego kod predaje i ne dopušta nikakva odstupanja. Nadnaravnom i nepoznatom se u predajama pristupa tako da se ono nastoji objasniti. (Vekić, 2016: 93-94) U bajkama se čudesno i stvarno pojavljuju ravnopravno, na istoj razini. Nadnaravno u bajkama ne izaziva posebnu reakciju dok ista pojava u predajama izaziva u svjedoka osjećaj straha i zapanjenost. Različiti predmeti, objekti, biljke, životinje, ljudi i bića u predaji proglašavaju se začaranima, „otetima iz svakodnevnog životnog i prostornog funkcioniranja da bi im se dala funkcija nositelja nadnaravnog ili samo kao slika nadnaravnog u svijetu 'sigurnom' od svih promjena“ (Vekić, 2016: 93). Time se stvaraju stroge granice *ovog* i *onog* svijeta, no oba svijeta su na istoj razini.

3.1. Lik suđenica u predajama

Važan izvor vjerovanja u nadnaravne pojave i bića su narodne predaje. Maja Bošković-Stulli u svome prikazu monografije i prvijenca autora Rolfa Wilhelma Brednicha, *Volkserzählungen und Volksglaube von den Schicksalsfrauen* ograđuje se od netočno donesenih zaključaka o suđenicama:

Osjećam se i sama krivom što sam, pomažući autoru obavještenjima o hrvatsko-srpskoj građi, pridonijela njegovu nepotpunom informiranju na primjer o tipovima pripovjedaka o predodređenom braku (Aa Th 930 i 930 A), jer sam ga prvenstveno upozorila na one naše varijante u kojima sudbinu djeteta određuju suđenice, a tek izuzetno i na neke s drukčijim načinima određivanja sudbine (što je, međutim, proizašlo iz postavljenih mi pitanja koja su se odnosila prije svega na suđenice). Na taj se način stvorio pogrešan zaključak, koji je u knjizi veoma naglašen, kao da u hrvatskosrpskim pripovijetkama s tim sižeom sudbinu djeteta gotovo bez izuzetaka određuju suđenice (Bošković-Stulli, 1964: 200).

Nadalje navodi nekoliko slučajno prikupljenih primjera pripovijedaka s istim sižeom u kojima nema suđenica iz *Zbornika za narodni život i običaje XXXII*₂ iz 1940. godine, gdje M.

Popratović navodi (98 – 100) niz varijanata od kojih neke govore o suđenicama, a u ostalima se ili o dosuđivanju sudbine izričito ne govori ili je određuje personificiran Sud božji, Bog, sv. Petar, vile, Uris i Upis³⁰, san, anđeli i drugi (Bošković-Stulli, 1964: 200).

Jedna predaja govori o suđenicama Rojenici, Sojenici i Babici. Jedna od suđenica pomagala je trudnicama kao što to čine babice (primalje) dok nije jednog dana pobjegla u Vilenica jamu i pretvorila se u zlu Babu (eng. evil Baba) (Radulović, 2015: 156). Suđenice rijetko u zapisima imaju vlastita imena kao što to imaju njihovi grčki, rimski i nordijski pandani. No, za razliku od njih, suđenice karakterizira mnoštvo slavenskih naziva koje otežavaju prikupljanje građe jer sakupljači moraju prosuditi je li riječ o istom biću na temelju gradbenih dijelova koji čine kazivanja koja su prikupili i njihovom usporedbom s demonoloških predaja u kojima se pojavljuju suđenice.

Matija Valjavec zabilježio je brojne priče o suđenicama, a neke od njih Balog uvrštava u svoje djelo *Hrvatska bajoslovlja*. U jednoj predaji djetetov otac sluša rojenice dok sude djetetu. Kako to često bude, otac ih ne može vidjeti, vidi samo svjetlost i sluša u tajnosti. Prva suđenica određuje da će dijete biti zapovjednik kraljevske vojne jedinice i od puške poginuti. Druga sudi djetetu da će biti obješeno kad bude imalo trinaest godina. Treća dosuđuje: kad će dijete navršiti sedam godina, sedam dana, sedam sati i dvanaest minuta ono će se utopiti u zdencu. Priča dalje kazuje da je dječak zbilja tada i umro, ali kako nije mogao ući u zdenac, umro je na njegovim vratima (Balog, 2011: 152). Kao što vidimo, suđenice se ne slažu uvijek oko suda; u drugoj pripovijetki prva sudi da dijete kad poraste bude jako bogato, druga sudi da se bude trudom i mukom hranilo, a treća dosuđuje: zato što mu roditelji nisu iznijeli na stol hranu, piće te im nisu ostavili zapaljenu svijeću (što je bio običaj, a činilo se da se udobrovolje suđenice), dijete će se utopiti kad bude imalo sedam godina. Konačnu presudu čuo je samo sluga koji je spavao pred vratima.

...a treća veli: 'kajti ovi ljudi su jako skupi da niti ne voščiju nikaj na stol deti da bi mogle se duže ovde zadržati – to je navada da vu takovo vreme deneju na stol barem kruha i vina i koju šniticu mesa da dete je potlam srećneše – za to naj se vtopi v sedmom letu' (Valjavec, 1890: 87; Balog, 2011:152).

Ako se suđenice ne mogu dogovoriti oko suda, posljednju riječ ima treća suđenica, no Lang donosi predaju u kojoj se ostvaruje sud sve tri suđenice. „Kad žena rodi dite, u kući pod

³⁰ Uris i Upis spominju se u istoimenoj bajci u knjizi *Hrvatske predaje* Joze Vrkića, 289. str.

ođakom stoje tri *sudije* i sude ditetu. (...) Jedna veli: 'Spast će s drveta'; druga: 'Ujist će ga zmija', a treća: 'Utopit će se'.“ Dječaka iz ovog zapisa prva dva suda dovode do trećeg konačnog suda – „(...) pojde vadit tice iz gñizda na drvetu kraj vode. On rukom u duplje, a iz duplja ga ugrize zmija. On spade u vodu i udavi se.“ (Lovretić, 1990: 553). Još jedna neobičnost iz zapisa je ta da je otac djeteta svjedočio dolasku *sudija* i vidio ih svojim očima. U Langovom zapisu kazivača J. Gorupeca neki pokojni Haudić pričao je da je vidio *sujenice* kroz „oblok v komoru“: „Poslušal je pod oblokom, kaj su spominale, i čul ih je, al nije niš razmel, neg je čul samo kak da guske žlabraju.“ (Lang, 1915: 918). Kazivač dalje navodi kako postoji i vjerovanje da su *sujenice* ili sudnice vile koje će prorokovat djetetov život ili sudbinu, ali i, ako je žensko dijete, da će ga odnositi „med svoje kolo, gde z nem igraju, i to po noći, a onda ga pak nazaj doneseju gdi su ga zele“ i tako sve do djetetove prve godine kada počinje spoznavati i pamtiti (Lang, 1915: 918). Ovo obilježje obično vežemo uz vile.

Od nepovoljnog djelovanja suđenica novorođenče se nastojalo zaštititi vezivanjem crvenog konca oko ručice ili krunicom ispod jastuka. Darovi su im se ostavljali kako bi ih se udobrovoljilo:

- (1) Obično su tri i ostavljali su im darove. Ako im se zamjeri one tog izružne (Križanec-Beganović, 2015: 33).
- (2) Kad se dijete rodi natoči se čaša vina i stavi se u prozor za vile. Ima ih jedanaest ili dvanaest, a tko im se zamjeri zadesi ga bolest (Križanec-Beganović, 2015: 33).

Vasiljev tvrdi da se čovjek može katkad sačuvati od onoga što su suđenice dosudile uz pomoć nekih molitava ili spominjanjem imena Božjeg (Vasiljev, 2001: 165). Upravo je to spasilo dječaka u predaji *Trinaesti časak*, sakupljenoj u okolici Varaždina. Suđenice (u predaji zvane rojenice) ne mogu se odlučiti oko sudbine dječaka. Prva je htjela da se utopi u dvorišnom zdencu do svoje treće godine; druga je htjela da odraste i postane vojnik te pogine od puške. Treća dosuđuje da će ga, kada bude imao trinaest godina, trinaest dana, trinaest sati i trinaest minuta (časaka), grom iz vedra neba razmrviti u sunčani prah. Te je riječi čuo siromah koji se tu našao prenoćiti i upozorio je djetetova oca. Otac je sagradio kulu od željeza i kamena koja je trebala zaštititi njegova sina u „trinaesti časak“. No dječak se nije dao zatvoriti u kulu nego je umjesto toga otišao u polje pomoliti se.

– Moj oče, kakav si ti bedak, kazna Božja stići će me gdje god se krio – te uze knjigu i ode u polje moliti se Bogu. Stane na pustopoljinu i uznesenih ruku čekaše munju.

I kad je prošla trinaesta minuta, bljesne posred vedra neba. Zaori grom. Munja zgodi kulu i smrvi je u sunačni prah. Nebeski je žar pretvori u roj iskara, kao da od tisuća udaraca sijeva iz kamena.

A mladić ostane u polju zdrav i veseo, dođe doma i reče ocu:

– Vidiš, oče, da sam te poslušao, bio bih rasut u prah i pepeo skupa s ovom kulom (Vrkić^A, 2001: 291).

Slična pripovijetka zabilježena je u izdanju Striborove *Biblioteke za mlade*. Neki bogataš primio je prosjaka u kuću preko noći. Bogataševa žena je bila u devetom mjesecu trudnoće. Oko gluho doba noći, nešto se stropoštalo kroz dimnjak u kuhinju, a prosjak je ugledao sedam žena odjevenih u bijelo kako sjede na ognjištu: „Čupave su i sorave babe kao kuke ljeskove.“ (Mihanović-Salopek, 2009: 8). U pripovijetki su ove žene nazvane Usude, a najstarija Usuda u obraćanju mlađima naziva ih Sudicama. Svaka suđenica daje svoj sud; neke bolji, druge lošiji, a najstarija dosuđuje: „Da, neka ga slobodno ubije grom, ali u osamnaestoj godini.“ (Mihanović-Salopek, 2009: 9). Tada se oglase pijetli jer je gotovo već svanulo, a usude odlete kroz dimnjak nevidom sve vičući posljednji sud. I u ovoj pripovijetki otac je naredio zidati kulu u kojoj će čuvati sina dok ne navrší osamnaestu godinu. Učitelj je dječaka naučio da vjeruje u Boga umjesto u usude i vještice pa jednog dana dječak namoli roditelje da ga puste iz kule, obećavši da će se u polju čuvati groma kako je naučio u školi i iz knjiga, a i da će ga Bog zasigurno čuvati. Gromovi su kulu rastepli kao kakvu razvalinu, a mladić, koji se sačuvao skrivajući se u polju na mezevu, doživio je blizu devedeset godina i postao bogat, čestit, valjan i ugledan čovjek s mnogo potomaka. Pripovijetka završava zaključkom: „Sudio je Bog, a usude su varalice!“ (Mihanović-Salopek, 2009: 11).

Ove dvije predaje pobijaju tezu da je sudbina koju suđenice odrede neizbježna; istodobno potvrđuju istu tezu zato što je viši sud izvršen – u prvoj, munja bljesne trinaeste minute trinaestog dana dječakove trinaeste godine iz vedra neba i smrvi kulu u kojoj je on trebao biti. U drugoj, gromovi rastepu kulu dok se dječak skrivao u polju. Da roditelji i drugi koji čuju ili saznaju za sud ne mogu nikako promijeniti ga jasno je iz ova dva primjera u kojima roditelj nastoji zaštititi dijete podizanjem kule i munja uništava kulu u kojoj je dječak trebao biti. Iako ove predaje imaju kršćanske elemente, ostaci mitoloških elemenata vidljivi su u njima – Zeus kao vrhovni bog bio je zaštitnik suđenica i pomagao im u djelovanju te je često bio izvršitelj sudbine, a njegovo oružje su munje. Ovdje se dječak moli kršćanskome bogu i munja i gromovi promašuju svoju pravu metu, a dječak biva pošteđen. U ovim primjerima kršćanski elementi nadjačavaju poganske elemente šaljući jasnu poruku da

pogansko vjerovanje slabi i nestaje dok kršćanska vjera istodobno jača i širi se. Poganska vjera prerasta u narodne običaje koji će s vremenom izumrijeti. Miješanje poganskog vjerovanja (u suđenice) i kršćanskog vidimo i u sljedećem primjeru:

Taki došle su Rojenice i prorokivale su mu. Jedna je rekla da bude *pop*; druga: ne, – neg ne znam kaj mu je prorokivala, – a trejta je rekla, da se bude vužival blaga ovog mesara (Valjavec, 1890: 87).

Lang donosi još jedan zapis o fremtaru³¹ koji je zaspao pod stolom kuće u kojoj je žena rađala. Fremtar je čuo četiri žene kako sjedaju za stol i razgovaraju o sudbini djeteta koje se upravo u tom trenutku porađalo. Četvrta žena svojim je sudom zaključila raspravu te su samo nestale, a fremtar je tada začuo prvi djetetov plač. Sljedećega jutra upozorio je roditelja da će im dijete zaklati vuk. Roditelji su čuvali dijete i nisu ga puštali zimi samog vani, no na njegov ženidbeni dan zaboravili su zatvoriti prozor te je kroz njega uskočio vuk i zaklao mladoženju (Lang, 1915: 919). U drugoj pripovijetki, dječak se vozio kočijom kroz šumu kada je poželio ubrati koju ružu što je i zamolio svoga vozača. Ovaj mu je dao ružu, zatvorio kočiju i nastavili su putovati. Kad su stigli kući i otvorili kočiju iz nje je izletio vuk: „Oni odpru kočiju a vuk vun skoči, a to je bila ona roža koja mu je vu šumi dišala.“ (Valjavec, 1890: 90). Koliko je jaka predestinacija ili moć sudbine očito je u ovom primjeru jer u namjeri da spriječe vuka da uđe u kočiju, vozač ubire ružu koja jest vuk i unosi je kočiju. Slično je u Valjavčevoj pripovijetki u kojoj dječak strada od vuka gdje se svijeća pretvorila u vuka. U trećoj pripovijetki slične tematike, dječak je trebao postati lovac, no majka mu nije dala da rukuje s oružjem. Vukovi su ga rastrgali kada je ukrao lovačku pušku i otišao u šumu (Valjavec, 1890: 91). Uspio je ubiti jednoga vuka pa bi se moglo reći da je tako i postao lovac (kako su suđenice i dosudile). Pitanje je bi li bilo dovoljno stajati usred šume s puškom da te učini lovcem. Možda da dječak nije ubio prvog vuka ne bi postao lovac te se sud ne bi ostvario iako se nalazio u šumi punoj vukova.

No postoje i primjeri gdje je sud izvršen u nemogućim uvjetima – spomenuli smo pretvorbu ruže i svijeće u vuka koje nas približuje žanru bajki, ali su prepričane kao predaje,

³¹ njem. fremtar – obrtnički pomoćnik na putovanju u svrhu usavršavanja; od glagola 'fremt' koji označava odlazak od kuće u inozemstvo. Izvor: Hrvatski jezični portal. Pristupljeno 21. 9. 2016. (<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>)

te postoje primjeri pravih predaja u kojima dječak umire naizgled pukim slučajem, protiv svih očekivanja:

- (1) Onda gda je došlo vreme onda je ov dečec veliku silu delal ko onomu zdencu, ali ne je mogel nuter vu zdenec; onda je gori na zdencu na vrati' vumrl. Ve bogec veli gospodinu: viš da ti nemreš božji jakosti zaprečiti (Valjavec, 1890: 85).
- (2) Ve baš gda je miništruval, stane se ide doli gde je bila blagoslovljena voda pak porine noter glavu i tak vumre ono isto vuro koja mu je od Sojenic odsojena bila (Valjavec, 1890: 86).

Gotovo identičnu predaju, izvorno iz Hrvatskog zagorja i nazvanu jednostavno „Sojenice“ bilježi Maja Bošković-Stulli 1963. godine, a pronaći je možemo i u *Hrvatskoj usmenoknjiževnoj čitanci* Stipe Botice. Neki siromah sjedio je na klupi pokraj peći i gledao prema stolu kad su se najedanput došle tri žene čisto bijele obučene, ukrašene zlatom i srebrom i sjele su za stol, a on se približi pa ih poslušao. Prva odredi da će ga jednu zimu pojesti vuk kad mu bude osamnaest godina. Druga kaže da će biti vojnik i da će isto u zimu umrijeti. Treća odluči da će se u dvanaestoj godini utopiti pa potom sve tri uglas dosude da će biti dobro dijete i da će ga roditelji jako voljeti kao i drugi ljudi te da će umrijeti kad navrší dvanaest godina. Ustanu se žene i otiđu. Siromah ispriča zadnji sud djetetovoj majci i roditelji odluču uvijek dobro paziti na njega. Kada je navršio dvanaest godina i došla „ova njegova vura se ima vutopiti“ (Botica, 1995: 205) nije se imao gdje utopiti pa je gurnuo glavu u blagoslovljenu vodu i utopio se.

Danijela Križanec-Beganović je, prilikom terenskog rada 2015. godine, zabilježila kazivanje o prirodi suđenica:

... [A koliko je bilo suđenica?] – Tri. A inače je bilo dvanaest suđenic. Jel bili su dva brata... Jedan je bil siromak, a drugom je dobro išlo a delal nikad nije niš. I bil je dobro oblečen, i jel je i pil. Veli ovaj siromak ženi: 'Znaš kaj, idem ja v svet morti ja najdem kakvu sreću.' I išel je jedno dva dana, i hoda... I došel je v šumu, i tu je bila nekakva bajta, šupa, kućica. I tu se svetilo. I ja došel vnoter i tu je jeden bil i veli: 'Joj, vi ste kršćanska duša i tu morate iti vun jer tu dolaze dvanaest suđenic, v dvanaest sati, i ja ne znam kaj budu od vas napravile.' – 'Pa nekam me deni, ja sam trudan, gladan.' – 'Znaš kaj, odi tu v zapečak tu bum te ja s nečim pokrili... z ovimi krpami i čkomi.' I dojde dvanaest vur i one su došle vnoter. Tu se jede, tu se pije... svati bili. I najemput jedan na prozoru kuca, pol noći. Onda ta glavna suđenica pita: 'Tko je to?' – Veli: 'Rodilo se sto duša, kaj bomo š njima?' – Nek im bode dobro kak i nam!' I

tak je ovaj doma otišiel jel je videl da se valjda rodil v nesrečno doba (Križanec-Beganović, 2015: 33).

Ova predaja nam je zanimljiva jer je u svojoj biti drugačija od svih prethodno spomenutih predaja. U ostalim primjerima suđenice dolaze u djetetov dom (ili mjesto na kojem se rodilja zatekla u trenutku poroda), dok ovdje suđenicama dolazi vijest o rođenju dvanaest duša (prvi put su u pitanju duše, ne spominju se pojedinačno niti se imenuju) i one izriču isti sud svim dušama na temelju trenutnog raspoloženja. Dosad smo vidjeli da se suđenicama moglo zamjeriti ako se nije postavio stol pred njihov dolazak, no sreća nigdje nije imala tako veliku ulogu u dosuđivanju sudbine koliko u ovoj predaji. Ovdje vidimo da je sudbina predodređena pojedincu posljedica raspoloženja, možda čak i hira suđenica i ne ovisi o satu ni danu rođenja djeteta, niti je važno o kojem se pojedincu radi ni kojeg je spola. Također, suđenice ne određuju što će ove duše biti u životu (kao što smo vidjeli u većini primjera) niti kako ili kada će umrijeti. Spominje se dvanaest suđenica u predaji i glavna suđenica koja daje sud u ime ostalih, a taj sud glasi vrlo jednostavno: „Nek im bude dobro kak i nam“.

U navedenim primjerima vidimo da broj suđenica varira – najčešće se pojavljuje njih tri (Valjavec, 1890: 87; Lang, 1915: 918; Vrkić_A, 2001: 291; Bošković-Stulli, 1963: br. 52) ili četiri (Lang, 1915: 919) no bilježe se i predaje u kojoj se pojavljuje sedam (Mihanović-Salopek, 2009: 8) čak i dvanaest suđenica (Križanec-Beganović, 2015: 33). U samoj predaji rijetko kad nalazimo opis suđenica, a najčešće su opisane kao žene obučene u bijelo (Valjavec, 1890: 85; Mihanović-Salopek, 2009: 8; Bošković-Stulli, 1963: br. 52). Ponegdje nalazimo na detaljniji opis pa saznajemo da su bile okruglog lica, lijepe poput vila, s velikim bijelim rupcima na glavi, okićene zlatom i srebrom. (Valjavec, 1890: 85; Bošković-Stulli, 1963: br. 52) Drugi ih pak opisuju kao „čupave i sorave babe kao kuke ljeskove“ (Mihanović-Salopek, 2009: 8) koje „kak guske žlabraju“ (Lang, 1915: 918). U narodu su najpoznatije kao suđenice (Bošković-Stulli, 1963: br. 52; Križanec-Beganović, 2015: 33) ili rojenice (Valjavec, 1890: 87; Vrkić_A, 2001: 291), a u skupljenim primjerima susrećemo se još s nazivima sujenice (Lang, 1915: 918; Valjavec, 1890: 90), sudije (Lang³²), usude (Mihanović-Salopek, 2009: 11), sudice (Mihanović-Salopek, 2009: 8-11) i sojenic (Valjavec, 1890: 91). U predaji ih kazivači najčešće navode jednim od ovih naziva, rjeđe su opisane samo kao kakve (obične) žene.

³² Lovretić, 1990: 553

Ono što je karakteristično za gotovo sve navedene primjere jest da suđenice posjećuju novorođeno dijete. Najčešće to rade u kući gdje se dijete nalazi (izuzev Valjavčeva primjera u kojem se žena porodi ispod mosta i primjera Križanec-Beganović iz 2015.), a suđenice posjećuju dijete u gluho doba noći (Mihanović-Salopek, 2009: 8). Dolaze potajno, ulazeći u kuću kroz dimnjak (Mihanović-Salopek, 2009: 8). Potom sjedaju na ognjište (Mihanović-Salopek, 2009: 8) ili za stol (Lang, 1915: 918; Bošković-Stulli, 1963: br. 52) i razgovaraju o djetetovoj sudbini. U slučaju da se ne mogu dogovoriti oko djetetove sudbine, što je čest slučaj, posljednja suđenica koja izreče sud dosuđuje djetetu sudbinu. Izuzetak je predaja Križanec-Beganović (2015: 33) gdje sud donosi samo jedna suđenica, ona glavna, u ime svih ostalih, a sud se ne odnosi na samo jedno dijete već na sto duša. Ovaj sud je donesen na neutralnom terenu, u kućici usred šume. Ostali sudovi daju ponegdje šture informacije o djetetovom životu i uvijek o njegovoj smrti. Najčešće biraju da dijete pogine od puške (Valjavec, 1890: 91; Vrkić_A, 2001: 291, Bošković-Stulli, 1963), bude obješeno (Valjavec, 1890: 84), utopi se u zdencu ili kakvoj drugoj vodi (Valjavec, 1890: 86; Lang,³³ Vrkić_A, 2001: 291, Bošković-Stulli, 1963: br. 52), padne s drvete (Lang, 1990: 553), ugrize zmija (Lang, 1990: 553), pojede vuk (Lang, 1915: 919; Bošković-Stulli, 1963: br. 52) ili da ga pogodi grom iz vedra neba (Valjavec, 1890: 81; Vrkić_A, 2001: 291, Mihanović-Salopek, 2009: 11). Zanimljiva nam je i Langova pripovijetka u kojoj se sva tri suda ostvaruju tako što se nadovezuju jedan na drugi.

Ponekad sud sluša neka osoba koja se skriva u blizini: djetetov otac (Valjavec, Lang, 1990: 553), kakav siromah (Valjavec, 1890:81; Vrkić_A, 2001: 291) ili prosjak (Mihanović-Salopek, 2009: 8), putujući šegrt (Lang, 1915: 919). Suđenice čuju, ali ne vide ili vide samo svjetlost tamo gdje suđenice sude (Valjavec, 1890: 87). Svjetlost može dolaziti od svijeće koja se običavala ostavljati na pripremljenom stolu, no ne možemo to tvrditi sa sigurnošću jer u jednoj predaji gdje otac vidje svjetlost suđenice su se žalile što ni svijeća nije ostavljena za njih pa je moguće da je svjetlost dolazila od njih samih, ali za to nemamo dokaza.

Neke od ovih predaja skupljene su u Varaždinu (<1890., Vrkić_A, 2001: 291), Samoboru (<1915., Lang: 1915), Hrvatskom zagorju (<1963., Bošković-Stulli, 1963: br. 52) i Podravini (2015., Križanec-Beganović, 2015) dok o drugim izvorima i kazivačima nisam pronašla informacije.

³³ Lovretić, 1990: 553

Predaje o suđenicama uvijek započinju spominjanjem (nekog svjedoka pa) dolaska suđenica da odrede sudbinu novorođenog djeteta. Zatim se izriče sud, a potom se sud i ostvaruje. Predaja završava ostvarenjem izrečenog suda. Sve ima svoju svrhu i ništa nije suvišno pa čemu onda tri suda ako se (uglavnom) ostvari samo jedan? S obzirom na to da se u nekim predajama na kraju ponovi konačni sud kao da se utvrđuje, a u drugima svjedok točno ispriповjedi roditeljima što će se djetetu dogoditi (spominjući samo zadnji sud) ne možemo reći da je svrha izricanja triju suda pokušaj stvaranja neizvjesnosti – da se dijete ne može zaštititi ako se ne zna od čega ga se treba štiti. Ne, predaje ostavljaju dojam da je svjedocima koji čuju suđenice potpuno jasno što će se djetetu dogoditi. Drugi razlog bi mogao biti taj da se pokaže jednakost moći među suđenicama, ali iako prevladava osjećaj da su one jednake, zadnja suđenica odlučuje konačni sud pa jednakosti tu nema. Možda je razlog tomu, kako Radenković tvrdi, što su Slaveni vjerovali da su dvije suđenice djetetu donosile sreću, dok je treća određivala njegovu smrt. Zbog toga se u predajama prva dva suda gotovo nikad ni ne ostvaruju, jer su se ona izmijenila – ona više ne donose sreću nego sada sva tri određuju djetetovu smrt, no nju samo treća suđenica (čiji je grčki pandan Atropa koja vidi budućnost) istinski može odrediti. Vidimo kako se narodno vjerovanje vezano uz ova bića dvostruko mijenja – njihova svrha poprima drugačiji oblik kako vjerovanje poprima oblik predaje te se potom usmena predaja prenosi na papir.

Kazivanja su i geografski obilježena – mijenjaju se od kraja do kraja. Kazivači ugrađuju svoj osobni prinos u svaki zapis, a kazivanje je obogaćeno i izvantekstovnim elementima: gestom, mimikom, pokretom zbog čega su od značajne važnosti suvremeni zapisi dokumentirani videosnimkama. (Vekić, 2016: 11) Unatoč tomu, autentične pripovjedačke situacije danas su u Hrvatskoj zapravo rijetke, tvrdi Marks (Hrvatske narodne pripovijetke, 1998: 11). Razlog tomu je promjena načina života – nekoć se pričalo zimi za večerom ili uz ognjište, na putovanju, uz kakav posao (pekući rakiju, na prelu, pri runjenju kukuruza, na paši i sl.), na gozbama, u vojsci, u bolnici i tada su se priče umetale i u svakidašnji govor. Danas se kazivanja prenose kao priče „s koljena na koljeno“. Suvremeni pripovjedači koji ih pamte iz svog djetinjstva pričaju ih dalje, najčešće unucima, onako kako su ih zapamtili. Prodorom tehnike, mijenom pripovjedačkih vrsta u aktivnom pripovijedanju ili njihovom preobrazbom, mijenjaju se i sama kazivanja a ne samo način na koji ih kazivači prepričavaju. Dokumentiranje videosnimkom omogućuje unos izvantekstovnih elementima u samo kazivanje što može izmijeniti kazivačev odnos prema samom kazivanju.

Dva su osnovna postupka predaje: „činiti tajnim“ i „činiti poznatim“ (Rudan Kapec, 2010: 29). Svijet koji objašnjavaju predaje (kao i bića, stvari i pojave koje se pojavljuju u njemu) manifestira se vidljivim znacima ili djelomično vidljivim znacima, no dio tog svijeta ne manifestira se uopće ni vidljivim ni nevidljivim znacima, „ali 'zna se' da postoji i da su ti izboji i te vidljive i djelomično vidljive manifestacije dokaz za njegovo postojanje“ (*ibid.*). Zadatak predaje je da osvijetli taj onostrani (nadnaravni) svijet, međutim, predaja se istovremeno koristi nizom strategija koja taj svijet ostavlja skrivenim. Tajnovitost se tako u predajama očituje:

1. na razini likova (opisom likova, njihova izgleda, kretanja i držanja; njihova ponašanja, navika, morala i vrlina; topografije njihova prebivališta; kronografije njihova djelovanja);
2. na razini oblikovanja teksta (ispuštanjem širih objašnjenja; neodređenošću, tabuiziranim izrazima);
3. na razini konteksta, kazivačkih situacija i recipijenata (Rudan Kapec, 2010: 32).

Postupak „činiti poznatim“ ostvaruje se:

1. na razini same činjenice tematiziranja događaja;
2. na razini likova (opisa ljudskih, naravnih – saznajemo osobne podatke, njihove vrline i mane, o njihovom odnosu s kazivačem i sl.);
3. navođenjem preciznog mjesta i vremena događaja;
4. navođenjem izvora predaje;
5. navođenjem načina zaštite (apotropeja) (Rudan Kapec, 2010: 39).

Prema analizi građe dijelovi koji mogu graditi demonološku predaju (kakva je i predaja o suđenicama) su: (1) distributivni podaci, (2) formule vjerodostojnosti (datacijske, prostorne, svjedočke i kazivačke) i (3) događaj predaje (Rudan Kapec, 2010: 40). Distributivni podaci su relativno fleksibilni skup podataka o nadnaravnim bićima, nadnaravnim sposobnostima i nadnaravnim pojavama verbaliziranih u tekstu ili podrazumijevanih u kontekstu koji su poznati potencijalnim sudionicima kazivačkih situacija u jednoj ili više bliskih zajednica (Rudan Kapec, 2010: 41). Pod formulama vjerodostojnosti podrazumijevaju se oni dijelovi teksta predaje u kojima se potvrđuje ispričani događaj, u kojima se recipijentima posredno ili neposredno jamči njegova istinitost (Rudan Kapec, 2010: 49).

U demonološkim predajama prepoznajemo kazivačevu pretpostavku da recipijent posjeduje osnovno znanje o nadnaravnom biću ili o biću s nadnaravnim sposobnostima s obzirom na to da ono pripada usmenom korpusu znanja i vjerovanja. Zbog toga se ova bića rijetko opisuju, kao i njihove karakteristike. Umjesto toga fokus je stavljen na događaj predaje: „Onda su došle Rojenice s svećum u ruki suditi deteta.“ (Balog, 2011: 152). Dalje se suđenice u predaji spominju samo kao „tri ženske“ ili kao „jedna“, „druga“ i „treta“ bez jasnog određenja među njima. Opet se spominju kao rođenice nakon što dosude djetetu njegovu sudbinu: „Ov sud je ostal i rojenice su odišle.“ (*ibid.*). U nekim predajama ponekad se ni ne spominju jednim od imena kojima prepoznajemo da je riječ o nadnaravnom biću, nego samo kao „tri djevojke“ (*ibid.*). Neodređenost kojom se spominju, bez detaljnijeg opisa (niti fizičkog niti njihovih sposobnosti) jedan od postupaka „činiti tajnim“. Ne navode se precizno ni mjesto ni vrijeme događaja (u smislu topografije i kronološke odrednice), no iz predaje saznajemo da se događaj predaje događa zatvorenom prostoru, na primjer u „hiži“ i usred noći: „A bogec se je povratil v hižu nazad i išel je pod postelju...“ (*ibid.*). Znamo i da je „bogec“ u ovoj predaji djetetov otac, ali tko je, kako se zove, kako se dijete zove, gdje žive, u kojem vremenu žive – ove podatke ne saznajemo. Djetetov otac u funkciji je naravnog protagonista koji nadnaravnu pojavu (dolazak suđenica i donošenje suda) čuje, ali u njoj ne sudjeluje. Svejedno, bilježimo i predaje gdje ovakav protagonist pokušava sudjelovati u nadnaravnim zbivanjima pomaganjem, ali ne nadnaravnom protagonistu kako to obično biva u demonološkim predajama³⁴ (Rudan Kapec, 2010: 62), nego drugom naravnom protagonistu. U ovoj vrsti predaja naravni protagonist-pomoćnik uglavnom je svjedok nadnaravnog događaja (dolaska suđenica) koji nastoji pomoći onome komu je donesen sud (najčešće je to novorođenče). Njegovo pomaganje drugom narativnom protagonistu – djetetu – svodi se na upozoravanje njegovih roditelja ili na bdijenje nad djetetom i onemogućavanje ostvarenja suda (na primjer, zidanjem bunara ako je dosuđeno da će se dijete u njemu utopiti).

Valjavec bilježi kazivanje u kojima prepoznajemo i postupak „činiti poznatim“. Tako je u jednom njegovom zapisu kazivač ili kazivačica imala potrebu razjasniti „što“ su zapravo suđenice (Rojenice): „To su ove babe koje sudiju sako dete s kakvum smrtjum prejde iz ovog sveta.“ (Valjavec, 1890: 76). Međutim, u istom kazivanju, kazivač/ica idući put za suđenice koristi drugi naziv (Sojenice) bez objašnjenja da je riječ o drugom nazivu za isto biće pa možemo zaključiti da je smatrao/la da se toliko može pretpostaviti ili da je mislio/la da sâm

³⁴ Naravni protagonist služi kao pomoćnik nadnaravnom protagonistu (Rudan Kapec, 2010: 62).

zapisivač zna o kakvom je biću riječ, ali je osjetio/la potrebu dati osnovne podatke za razumijevanje kazivanja iz razloga što se ono dokumentiralo (i tako postalo dostupno široj publici). Što se tiče formula vjerodostojnosti, predaje o suđenicama ih uglavnom ne sadrže ili jako malo. Ponegdje se mogu naći kazivačke formule vjerodostojnosti u kojima se odražava njihov odnos prema kazivanju: „... i tak vumre ono isto vuro, koja mu je od Sojenica odsojena bila.“ (Valjavec, 1890: 86). Međutim, ova rečenica ne jamči istinitost predaje niti događaja u njoj nego samo pokazuje kako izgleda kazivačevo vjerovanje u suđenice – on/a vjeruje da je njihov sud neizbježan.

3.2. Lik suđenica u bajkama

Vrlo vjerojatno, najpopularniji prikaz suđenica danas je onaj u Disneyjevoj adaptaciji bajke *Uspavana ljepotica* (1959.) ili, još poznatije, *Trnoružica* braće Grimm. Tri vile daruju dijete, a potom i četvrta, zla vila koja mu dosuđuje smrtni čas – u svojoj petnaestoj godini dijete će se ubosti na vreteno i umrijet će. No, u originalnoj Grimmovoj bajci *Dornröschen* (eng. *The Little Briar Rose*) dvanaest je vila pozvano na proslavu rođenja princeze, dok je trinaesta morala ostati kod kuće u nedostatku trinaestog zlatnog tanjura s kojeg bi jela. Trinaesta vila ujedno je ona koja izriče gore spomenuti sud. U bajci *Trnoružica* se ubode u prst nakon što uzme vreteno iz ruku staroj ženi što je prela kudjelju (Grimm, 1961: 89). Iako zbog broja vila u originalnoj bajci ne možemo govoriti o suđenicama, svejedno možemo u njoj pronaći motive karakteristične suđenicama kao što su motivi vretena, pređenja, darivanja djeteta te bića koje određuju sudbinu i smrtni čas.

Valjavec u svojoj zbirci navodi priču pod naslovom *Zločesta vila* koja početkom podsjeća na radnju *Trnoružice*, no ne sadrži motive kojima bi se moglo pretpostaviti da je riječ o suđenicama osim po motivu darivanja. Radetić je kazuje ovako:

Ne navodi koliko je vila došlo, samo da su sve bile došle „liepo nakićene“ i svaka je donijela po lijepi dar no jedna je među njima bila zla „ta donese škatuljicu, u kojoj bijaše napisano, da će se djevojka naužiti velike ljepote i dobrote i napokon izginuti. Pa se to i sbude. Kad je djevojka ponarasla i već bila za udaju spremna, dodje ona vila i udari ju šibikom; a ona se sa svim, što ju okružavaše, pretvori u kamen (Radetić, 1897: 56).

Kao što sam prethodno napisala, može se samo uvjetno pretpostaviti da je ovdje riječ o suđenicama jer zla vila ovdje sama ne izriče svoj sud, što bi bilo tipično za suđenice, nego ga

donosi zapisanog u kutijici. Također, zla vila sama i izvršava svoj sud i udara djevojku i pretvara ju u kamen. U bajkama pretvorba u kamen značila je samo preobrazbu; čaroliju je uvijek moguće raskinuti, kao u *Uspavanoj ljepotici* dubok san, tako i okamenjenost ovdje ne znači nužno smrt. Zato je neobično da se ovaj element našao baš u bajci gdje ništa nije nemoguće. Radetić upozorava da u Stojanovićevoj zbirci ima slična priča naslovljena *Okamenjena kraljevina*, no da je ona znatno odmakla od svoje izvornosti te su njeni nazori kršćanski. Vezano za prvu priču, spominje da joj je slična priča *Vila v Molin gradu* (njem. *Donröschen*) te da nije ni romanskom narodu nepoznata, a da je djelovanje vila novija pojava. „Mjesto vila imale bi ovdje biti prije sudjenice, koje se više puta s vilami zamienjuju.“ (Radetić, 1897: 56). Ovdje vidimo da nisu u svim vjerovanjima, predajama ili bajkama suđenice smatrane vilama, ali da se često poistovjećuju s njima te da su u romanskom narodu suđenice otprije znane dok su vile novija pojava.

Rascvjetana ruža perzijska je bajka u prijevodu Jakše Kušana iz zbirke *Najljepše bajke svijeta*. Bajka govori o trgovcu i njegovoj ženi kojima je Alah podario dijete u trenutku dok je u njihovom domu vladala neimaština. Kada su trudovi započeli, žena je bila sama jer je muža poslala po mjericu ulja kojim bi se užegnulo kandilo (uljanica). „Neka se bar vidi što radimo.“ (Najljepše bajke svijeta, 1971: 36) Odjednom su u sobu ušle četiri žene snježnobijelih lica. Svaka je u ruci držala uljanicu. Motiv svijeeće te motiv dolaska pod okriljem noći kao tipične motive spominje Nikola Sučić.

Suđenice izlaze u noći, posve čisto odjevene, u susret svakom novorođenom djetetu. Prilaze mu pri porodu. Kadšto drže u ruci svijeeću (Sučić, 2013: 13).

Žene su se predstavile kao njezine susjede, posjele na opeke kako je već običaj u Perzijanki, okupale novorođenu djevojčicu, umotale ju u pelene i polegle do majke. Prije nego što su otišle svaka joj ostavi dar za uspomenu.

Prva žena reče:

– Svaki put, kad se djevojčica nasmije, neka joj iz usta padaju rascvjetane ruže.

Druga reče:

– Svaki put, kad djevojčica zaplače, neka joj iz očiju poteče okruglo biserje.

Treća reče:

– Neka svaku noć nađe pod glavom novčanik sa stotinu ašrafa (zlatnika).

Četvrta žena reče:

– Svaki put kad zakorači desnom nogom, neka joj pod tabanom iznikne zlatna opeka. A zakorači li lijevom nogom, neka iznikne srebrna.

Žene se pooprštaše i nestadoše, i nitko nije znao odakle su došle i kamo su iščezle (1971: 38)

Suđenice se ovdje ne spominju svojim imenom, a predstavljaju se drugima kao susjede. Za razliku od mitoloških tri, ovdje djetetu u posjet dolaze četiri suđenice, te ni jedna, pa ni posljednja, djetetu ne izriče zao sud. Također, ovdje je trgovčeva žena svjedok njihova dolaska i njihova darivanja djeteta. Svijeća je povezana sa suđenicama tako što se upaljena svijeća ostavljala na stolu da bi se suđenice udobrovoljile. Neke zajedničke motive s ovom bajkom ima Grimmova bajka *Tri čovječuljka u šumi*. U njoj mladu djevojku daruju patuljci.

- Šta da joj poklonimo? Tako je čedna i dobra, pa i svoj je kruh s nama podijelila.
- Poklanjam joj – javi se prvi – da bude svakim danom ljepša.
- Poklanjam joj – nastavi drugi – da joj zlatnici padaju iz usta, kad god progovori.
- A ja – završi treći – da dođe kralj i da se njome oženi! (Grimm, 1961: 33)

Patuljci su spremni i kazniti čovjeka, ovisno o tome odbije li se pomoći im.

- Šta ćemo joj pokloniti? Tako je neuljudna i ima rđavo, ružno srce, što svakom nenavidi?
- Poklanjam joj – javi se prvi – da bude svaki dan ružnija.
- Poklanjam joj – nastavi drugi – da joj pri svakoj riječi, koju izgovori, iskoči žaba krastača iz usta.
- A ja – završi treći – da umre nesretnom smrću (Grimm, 1961: 34).

Iako ovdje nije riječ o suđenicama, u bajci se pojavljuju bića koja odlučuju o čovjekovoj sudbini. U ovom slučaju, to su patuljci; prvi poklanja ljepotu ili je uskraćuje, drugi poklanja bogatstvo ili ga uskraćuje, te treći određuje sretan život odnosno smrt. Radenković spominje da Slaveni vjeruju da je ovo blisko pravoj ulozi suđenica gdje prve dvije daruju dijete, a treća mu određuje smrt. Patuljci samo daruju mladu djevojku koja im je spremna pomoći, a djevojku koja im odbija pomoći uopće ne daruju, odnosno, daruju je darovima kakve si čovjek ne bi poželio. S Radenkovićevom tvrdnjom na umu, rekli bismo da u prvom slučaju prva dva patuljka ostvaruju pravu ulogu suđenica dok u drugom slučaju to čini samo treći. No vidjeli smo u predaji kako se uloga suđenica mijenja kako se mijenja narodno vjerovanje, a u ovoj analizi moramo se ravnati prema vjerovanju koje postoji u narodu.

U bajci *Istočno od sunca, zapadno od mjeseca*, djevojka biva rastavljena od svog izabranika. Na putu prema dvorcu gdje ga zatočenog drži vještica, sretne tri starice te joj svaka kazuje isto: „Ne znam ti ja ništa o njemu, znam samo da živi na tim dvorima što istočno su od sunca i zapadno od mjeseca, a onamo ćeš doći prekasno ili nikad.“ (Delalić, 2004: 93)

Svaka joj nudi nešto svoje, u slučaju da joj zatreba pomoć. Prva starica daje joj svojega konja u posudbu i zlatnu jabuku. Motiv zlatne jabuke kao takav čest je i nije nužno vezan za suđenice. U nordijskoj mitologiji, Idunine zlatne jabuke održavale su bogove vječno mladima. Voćku su negovale i čuvale Norne i dopuštale su jedino Iduni, božici proljeća, brati čarobno voće (Cotterell, 2003: 196). Ljutita što je nisu pozvali na proslavu u čast braka Peleja i Tetide, Erida, grčka božica razdora, bacila je zlatnu jabuku na stol na kojoj bješe natpis 'najljepšoj' te su tri božice – Atena, Hera i Afrodita – poželjele da jabuka pripadne baš njima. Paris je pozvan da prosudi koja je od njih najljepša i on odabire Afroditu koja mu je zauzvrat ponudila ruku najljepše žene na svijetu. Parisova otmica Menelajeve žene Helene bila je povod Trojanskog rata. Jabuke su ujedno Gejin vjenčani poklon Zeusu i Heri.³⁵ U bajkama se često kraljevne igraju sa zlatnom jabukom, a čest je motiv i u narodnim pjesmama.

Starica djevojku upućuje svojoj prvoj susjedi. Susjeda, druga starica koju susreće, također joj daje u posudbu svojega konja i zlatno motovilo te ju upućuje svojoj prvoj susjedi. Djevojka dolazi do treće starice koja joj opet daje konja i zlatnu preslicu na kojoj je prela kad se djevojka pojavila. Kroz čitavu bajku starice se više ne spominju niti su oslovljavane imenom. Ne opisuje se njihov izgled niti je rečeno tko su one ili što se s njima dalje dogodilo. Prikazane su kao sporedni likovi bajke – pomagači, no motivi zlatne jabuke, zlatna motovila i zlatne preslice opravdavaju sumnju da je riječ o suđenicama. Njihovi darovi pomogli su djevojci osloboditi njezina izabranika od vještice te zapečatiti sudbinu svima trima. Slično je s bajkom *Bijeli Medvjed car Valemon*. Radnja ove bajke ista je kao u prethodnoj, no ovdje djevojka (princeza) nailazi na tri kolibe s tri starice, a svaka bijaše s prekrasnom djevojčicom. Ovdje su djevojčice pomagači, i ponovno sve tri kazuju isto: „Ova će žena dugim i opasnim putima hoditi, neće joj biti lako.“ (Delalić, 2004: 289). Prva djevojčica daje joj svoje zlatne škare kojima se može krojiti po zraku; druga djevojčica daje joj bocu u koju se ulijevalo sve što bi osoba poželjela; treća djevojčica daruje joj stolnjak na kojem bi se čarobno stvorilo jelo. Škare su simbol treće suđenice, one koja reže nit života, dok motivi boce i stolnjaka mogu biti samo u prenesenom značenju vezane za druge dvije suđenice – hrana i piće kao motivi povezani s životom, a moguće ih je povezati i s običajem da se stol pripremi za suđenice da ih

³⁵ Littlewood, A. R. (1968) "The Symbolism of the Apple in Greek and Roman Literature". *Harvard Studies in Classical Philology*, Vol. 72 (1968), pp 147 – 181. Department of the Classics, Harvard University. Pristupljeno 24. 8. 2016. (<http://www.jstor.org/stable/311078>)

se udobrovolji. Na kraju ove bajke otkriva se tko su bili pomagači – djevojčice su bile princezine kćeri. Tko su bile starice ne saznajemo ni u ovoj bajci.

Neki smatraju da simbolika dobre vile („fairy godmother“) i drveta koji poklanja Pepeljuzi tri haljine (ako je za pretpostaviti da je riječ o drvu života) u istoimenoj bajci služi kao aluzija na suđenice. Freud sugerira da se sličan motiv sudbine može pronaći u Apulejevom *Zlatnom magarcu* u priči o Kupidu i Psihi (Shamas, 2007: 86), a sama radnja podsjeća na bajku *Bijeli Medvjed car Valemon*. Braća Grimm donose i bajku (*Tri prelje*) o lijenoj djevojci koja nije voljela presti, a koju je majka dala kraljici da joj prede kudjelju jer kraljici ništa nije bilo milije i ugodnije nego slušati kako kolovrat „zvrji“.

Kad je djevojka opet ostala sama, bijaše na sto muka: nije znala što da počne i kako da sebi pomogne, te je samo stajala kraj prozora, tužna i žalosna. I dok je tako stajala i gledala, odjednom uoči gdje nailaze tri žene: u prve jedna noga čotasta, drugoj se ženi donja usna preko brade prevjesila, a u treće palac na ruci širok i splošten. (...) one joj nato ponudiše svoju pomoć i rekoše: — Ako pristaneš da nas na svadbu pozoveš, za svoj nas stol smjestiš i nazoveš nas svojim tetkama a nimalo se ne postidiš zbog nas, evo ćemo ti s ovih stopa u pomoć priskočiti i svu ti kudjelju isprestati, i to u malo vremena. I pusti unutra tri čudne druge, napravi im mjesta u prvoj izbi, a one se lijepo smjestiše i počеше presti. Jedna gazila podnožak na kolovratu i nit izvlačila iz kudjelje na preslici, druga vlačila prvòpređu, a treća uvertala, sukala udarajući prstom po stolu, i kako god bi udarila, svaki put na pod padale niti, mnoštvo njih, nadasve tanko ispredenih (Grimm, 2013: 157).

Djevojka je svoje prelje krila od kraljice, a na svadbeni dan kraljević-zaručnik se prepadne kad ih vidi. One objasne da je predenje zaslužno za njihov izgled (stopalo široko i čotasto od gaženja po kolovratu, ovješena donja usna od vlašnja prvòpređe, širok i plosnat palac od pustog uvertanja i sukanja.) stoga je kraljević odlučio da njegova žena nikad više neće ni dirnuti kolovrat i tako se princeza zauvijek riješila predenja. Ovdje su suđenice fizičkim opisom bliskije vješticama no karakterno podsjećaju na dobre vile (eng. fairy godmother) poput one Pepeljugine. Kako se žene pojavljuju neobjašnjivo, nude uslugu predenja i traže nešto od djevojke zauzvrat, ova bajka ponešto podsjeća na bajku *Cvilidreta* (eng. *Rumpelstiltskin*). Preslica je atribut Moira, Parka, Norna i suđenica pa možemo pretpostaviti da je izbor preslice u bajci hotimičan.

Suđenice nalazimo i kod Ivane Brlić-Mažuranić u „Lutonjica Toporko i devet župančića“ iz *Priče iz davnina*:

– Izgorjeli tvoji župančići. Gle pepela baš od desne ruke prvog župančića. Po pepelu i prst mezimac znamo i nokte smo izbrojiti kadri!

Za njima se digli vrači sa stolica:

– Suđenice im vatru dosudile, zato se vatra iz zemlje porodila, župančiće tvoje pokopala, – progovoriše vrači čarobnjaci te zabaciše mantije na pleći (Brlić-Mažuranić, 2005: 131-132).

Valjavec bilježi pripovijetku prema kojoj se neka žena vraćala iz crkve kada su započeli trudovi pa se skrila ispod mosta i tamo rodila dijete. Tada se pojavljuju tri Rojenice da odrede kako će dijete umrijeti. Ovo nije tipičan motiv jer se, kao što sam već pisala, suđenice uglavnom pojavljuju u domu novorođenčeta, uz ognjište ili kolijevku. Možda bi se ovdje moglo govoriti o nužnosti ili iznimnim okolnostima koje su snašle roditelje. Ipak, vjeruje se da suđenice posjećuju dijete (u) prva tri dana njegova života pa bi bilo za pretpostaviti da će se pojaviti tokom prve tri noći, a majka bi dotad s djetetom stigla kući. Suđenice su ovdje prikazane nemilosrdne u raspravi kakvu sudbinu treba djetetu odrediti. Prva suđenica želi dijete odmah pogubiti, dok druga predlaže da pričekaju da dijete poraste jer će tako majka više za njim žaliti. Treća odlučuje da će ga pogubiti ako ne oženi „vilinskoga kralja kćer“.³⁶ Ova spoznaja usmjerava pripovijetku ka sferi bajke gdje su vile, vilinski kraljevi i ženidba za vile duboko ukorijenjeni motivi. Zanimljivo je i to da, u ovoj pripovijetki, suđenice ne određuju točno vrijeme smrti dječaka (koja je u nekim drugim pripovijetkama određena točno u sat i koji često odgovara danu i godini, a ponegdje i minuti³⁷) nego samo da će ga pogubiti u slučaju da ne oženi vilinskog kralja kćer. Znači li to da ne misle uopće prekidati njegovu životnu nit ako je oženi? Vjerojatno ne. (Ili, ako je riječ o bajci, i to je moguće.) No, zanimljivo je i to da ostale pripovijetke u kojima glavni lik uspijeva izbjeći sud koji mu je određen po rođenju završavaju iskazom o njegovom dugom životu i da naposljetku umire kao starac. Ova pripovijetka uopće ne bilježi mladićevu smrt – kasnu ili ranu. Priča prati mladićevu potragu za vilinskim gradom čiju lokaciju ne znaju ni mjesec ni sunce. Mladić ih mora oboje prevariti jer ga oni, kao kršćansku dušu, žele „razdrapati“, a potom mora prevariti i samog vilinskog kralja koji ga želi na prevaru ubiti. U narodnom pjesništvu možemo naći puno primjera gdje se personificiraju sunce i mjesec. Pretpostavlja se da su u poganskoj vjeri starih Hrvata i Srba sunce i mjesec bili božanstva. Ako je to zaista slučaj, onda je ovdje riječ o motivima koji simboliziraju ostatke starog poganskog vjerovanja i njihov odnos prema

³⁶ Prema izvorniku (Valjavec, 1890: 76-80).

³⁷ Na primjer, „gda bu sedem let sedem danov sedem vur dvanajst minut staro“ (Valjavec, 1890: 84).

kršćanstvu. Maretić vjeruje da je narod u toj simbolici sačuvao uspomenu na svoja stara božanska, „koja ne mogu trpjeti kršćanina zbog njegove vjere, koja je njima oduzela božansku čast“ (Maretić, 1882, 8-9). Pripovijetka završava slavljem (vjerojatno svadbenim, jer mladić otima vilinskog kralja kćer) kojemu navodno svjedoči i sam pripovjedač:

(1) Onda se je oženil s kčerjom njegovom, i dal je gosti, i ja sem pil i jel i još mi je vezda jezik moker (Valjavec, 1890: 89).

(2) I ondi su napravili velike gosti, kaj njim je bilo zadosti, i ja sem tam bil na gostih i gostil sem se (Valjavec, 1890: 80).

Ovo je malo vjerojatno s obzirom na to da pripovijetka posjeduje mnoge, ako ne i sve, elemente bajke³⁸. Izraz podsjeća na svjedočku formulu vjerodostojnosti kojom se koristi kazivač kada želi da čitalac povjeruje u istinitost onoga što se kazuje (Rudan Kapec, 2010: 56). Međutim, činjenica da pripovjedač tvrdi da je nazočio slavlju ne čini ovu priču istinitom. Ovdje je, ustvari, vjerojatno riječ o formulnom završetku bajke što je uobičajeno za kompoziciju narodne bajke.

Ivan Grafenauer bilježi slovensko-kajkavske narodne bajke o suđenicama i u svojim zapisima donosi Valjavčev zapis koji on naziva bajkom, ali čiji je originalan naslov „Pripovedka od Rojenic Uiti Sujenic“. Zbog toga i zbog tematike slične drugoj Valjavčevoj pripovijetki koja sadrži neke elemente bajke svrstavam je u ovo poglavlje. U njoj suđenice određuju da će dječak morati jednoga dana oženiti kćerku vilinskoga kralja ili će umrijeti te bajku *Rojenicah in Cigančku* iz *Zamladinca* u kojem suđenice dosude Ciganu (Grafenauer ne navodi je li riječ o novorođenčetu ili odrasloj osobi) „da bu tri dni kralj a četvrti dan da bu obešen“.

Prava povestica o usodi je že po izvoru obrazec 'Rojenice prerokujejo, da bo deček očeta in mater ubil' (Kelemina, št 205), pri nas najbolj razširjena pravljica o Rojenicah, znana tudi Kajkavcem: Ko sin za odsodbo Rojenic, vzrok materine žalosti, zve, gre na tuje 'v deveto deželo'. Tam se oženi in živi v srečnem zakonu. Na kovu pa mu nekoč hudobec pove (trikrat, vselej v drugačni podobi), da doma tujec pri njegovi ženi spi. Pohiti domov, v svoji postelji

³⁸ Studije o bajkama piše Vladimir Propp: *Morfologija bajke* (1982.) i *Historijski korijeni bajke* (1986.). Autor u svojoj *Morfologiji bajke* polazi od važnosti funkcija nositelja radnje (likova) za tijek pripovijedanja. Donosi trideset i jednu funkciju te sedam temeljnih djelatnika koji imaju svoje fiksno mjesto u radnji bajke, dok se funkcije mogu izostaviti i ponavljati, ali se njihov redosljed ne može mijenjati.

najde moža in ženo in ju ubije. Tedaj prihiti njegova žena s sporočilom, da sta prišla njegov oče in mati na obisk. On pa jih je ubil. (...) V resnici pa ta 'bajka' ni nič drugega kakor starogrška pripovedka o Ojdipu³⁹ (...) (Grafenauer, 1944: 37-38).

Ova „bajka“ sadrži motive koje pronalazimo i u *Kralju Edipu*, ali ne sadrži fantastične događaje tipične za bajku. Slična pripovijetka bilježi da su Sujenice odredile da će dječak, kad navrší dvadeset i dvije godine, ubiti svoje roditelje. Kada je odrastao, majka mu je sve ispričala što je mladića nagnalo da napusti dom i ode u šumu te tamo zapali oganj i baci se u njega.

i onda je tam zgoré; ali srce je ostalo čisto celo i ono je jako dišalo. Onda je išla jen put jedna bogata či onud pak je išla glet to srce i, kak je podehnula, mam je onoga istoga sina porodila (Valjavec, 1890: 89).

Sudbina kakvu su mu odredile suđenice ostvaruje se kada jedan dan čuje da mu se doma krade. Mladić sjekirom napadne ljude na koje je doma naišao i ubije ih – bili su to njegovi prv(otn)i roditelji, kralj i kraljica. Motiv srca koje ne izgara fantastičan je događaj koji kod čitaoca ne izaziva očudenje i karakterističan je element žanru bajke. Element nalazimo i u kršćanstvu kao slike Isusa Krista i njegova gorućeg srca koje ne izgara. Mirjana Detelić istražuje motive mesa i kosti u bajkama i u svome radu zaključuje da u bajkama ljudsko meso najčešće jedu (ili imaju namjeru jesti) nadnaravna bića među kojima spominje i tri suđenice.

Radulović motiv utapanja – neovisno o tomu događa li se u bunaru ili pored njega – povezuje s motivom svadbene svečanosti, tvrdeći da su oba motiva gotovo uvijek povezana s mladom muškom osobom. Objašnjava to sudom koji određuju suđenice i koji često uključuje smrt utapanjem koja se događa upravo na svadbeni dan, a slično je i sa smrću uzrokovanom zmijskim ugrizom ili napadom vuka (Radulović, 2015: 64). U svome članku, Radulović nadalje objašnjava da se smrtni dan nužno ne poklapa sa svadbenim danom, ali da suđenice u većini slučajeva određuju junaku smrt u dobi koja je (u društvu) prikladna za ženidbu (osamnaest, dvadeset godina) (*ibid.*).

Kada suđenice posjete novorođenče, raspravljaju o njegovoj sudbini: prva suđenica predlaže da bi dijete trebalo odmah umrijeti; druga da bi trebalo umrijeti nešto kasnije (na primjer oko desete godine); treća suđenica konačno predlaže da bi trebalo umrijeti u dobi do

³⁹ Glavni lik Sofoklove tragedije *Kralj Edip*.

koje bi doseglo kakvu zrelost i taj prijedlog biva uvažan (Radulović, 2015: 64). Prijedlog prve suđenice (da novorođenče umre vrlo rano) ne uvažava se, a Radulović objašnjava da je razlog tomu što će njegovu smrt biti teže preboljeti ako umre kada bude nešto starije.⁴⁰ Svadbeni dan je zato dan u kojem se slavi ulazak dvoje ljudi u novu (bračnu) zajednicu koja sama po sebi uglavnom pretpostavlja i proširenje obiteljskog stabla u budućnosti. Također je i jedna vrsta obreda zrelosti. Mladićevo stradavanje baš na svadbeni dan u izravnom je kontrastu s atmosferom koja je predodređena za taj dan. Kada se smrt dogodi na nevjerojatan način, na primjer kad mladić umre pored zatvorenog bunara ili se utopi u plitkoj vodi, jasno biva da je sud koje suđenice dosude neizbježan. Radulović tvrdi da su ovo primjeri prekinutog životnog vijeka – smrt mladića na svadbeni dan, tvrdi, nije samo predodređena smrt ni nasilna smrt nego i smrt u krivom trenutku, prije nego što je osobi došlo vrijeme (Radulović, 2015: 65). To bi značilo da uloga suđenica u slavenskom vjerovanju, pa tako i u bajkama, nije onakva kakva je u nordijskom mitologiji. U nordijskog mitologiji, suđenice (Norne) vide sudbinu u cijelosti i funkcioniraju kao kakvo kozmičko pravosuđe, održavajući ravnotežu u svijetu. No, ako tvrdimo da je osoba umrla prije nego što joj je bilo vrijeme, tada tvrdimo da je umrla prije nego što joj je to bilo određeno, dosuđeno. U tom slučaju tvrdimo da su suđenice tek nadnaravno biće koje su svojim djelovanjem izazvala smrt neke osobe, ali ne i da je njihova uloga dosuđivanje sudbine te iste osobe. U tom slučaju, sudbina toga pojedinca je u nekom trenutku bila „izmijenjena“ odnosno dosudio ju je netko drugi.

Ovo bi mogla biti naznaka da suđenice više nemaju toliki utjecaj kao što su nekoć imale. Razlog tomu moglo bi biti unošenje kršćanskih elemenata u tekst ili njihovo jačanje. U tom slučaju motiv suđenica promatran je kao ostatak stare poganske vjere i u kontrastu je s kršćanskim elementima u tekstu. Đorđević spominje tekstove iz Južne Srbije u kojima nalazimo suđenice, ali i kršćanskog boga (Radulović, 2015: 71). U jednom primjeru, suđenice su moćnije od Boga. U njemu, Bog i sv. Mihael mole suđenice da puste da se održi neko vjenčanje. Suđenice se slože podariti (vjerojatno mladoženji iz priče) po godinu života za svaku godinu života koju netko drugi ponudi dati zauzvrat. Sestra uspijeva spasiti brata žrtvujući svoj život u potpunosti (jer je to bio jedini način) dok mladenka žrtvuje samo

⁴⁰ Istina je da, u jednog Valjavčevoj predaji, suđenice same tvrde upravo to da će dijete teže biti preboljeti ako umre kasnije (i da to biva razlog zbog kojeg se prihvaća sud prema kojem dijete najduže poživi), no već u drugoj Valjavčevoj predaji vidimo da predloženi sudovi ne prate djetetovu kronološku dob.

određeni broj svojih godina. U inačicama sa sretnim završetkom, svetac oživljava osobu koja je umrla nakon što je žrtvovala sve svoje godine za drugoga.

Za razliku od predaja gdje suđenice samo određuju djetetovu smrt, u bajkama nalazimo na primjere gdje suđenice daruju, ali i kažnjavaju, ne toliko djecu već bilo koga u čiji život se odluče „upetljati“. U bajkama se uglavnom karakteriziraju kao kakve vile (Grimm, 1961; Radetić, 1897: 56), susjede (prev. Kušan) ili starice (Grimm, 2013:157; Delalić, 2004: 93) i djeluju kao kakvi pomagači. Od navedenih bajki samo se kod Ivane Brlić-Mažuranić one spominju kao suđenice. Suđenice se u bajkama pojavljuju kao sporedni, najčešće neobični, likovi. Bajke su opsegom puno duže od predaja. Za razliku od predaja gdje sve ima svoju svrhu i ništa nije suvišno, ove su bajke bogate detaljima, motivima i likovima.

4. Prikaz suđenica izvan usmenoknjiževnog žanra

U Vojnovićevoj *Dubrovačkoj trilogiji* (Suton) sestre Made (42 god.), Ore (36 god.) i Pavle (27 god.) dolaze na scenu jedna za drugom. Ore uzima dva klupka pamuka (bumbaka) da ih raščini. Made ih omata i plete čarapu, Pavle čupa stari postav. Djevojke će splesti dokoljenice za dum Andra koji im je dao pamuk.

MADE (*drugijem tonom nekako uskošena što ne može raspustit uzô na bumbaku*): Kako hoćeš da omatam kad su tako uzli?!...

ORE (*i ona sašla sa Olimpa prošlosti, pa se prignula do nje da joj pomogne*): Difatti!... (*Zove Pavlu*): Pavle! – Imaš li nožice?

(...)

MARA (*nehotice, kao da se nečesa spominje, zagledala se u svoje kćeri, pa nekako odsutno, jadno*): Tri su bile i isto su činile: - Kloto je prela – Lakezi je motala...

PAVLE (*kao gore sestrama*): Zaludu! – bolje pristrić nego se mučit. (*Nožicama presijeca uzao.*)

MARA (*k. g. zamišljena gledajući Pavlu*): A treća kida nit života - - (*Prignuta, podbočena gleda ispred sebe, pa nehotice glasnije*): Ma?... Kako se ono treća zvala? - -

PAVLE (*obrnula glavu, i razumjela je, i odgovara, kao jeka s čudnim podsmijehom na usnama*): Atropos, majko!... (*Sjela je opet do prozora.*) (Vojnović, 1996: 44).

Najstarija sestra, Made, raspušta pamuk i ovdje predstavlja najstariju suđenicu. Ora joj pomaže i, kao srednja sestra i kao posrednica između Made i Pavle, predstavlja Lahezu – Ora

pomaže Madi raspetljati pamuk, no prilazi joj Pavle i nožicama presijeca zapetljanu uzao. Najmlađa sestra, Pavle, predstavlja najmlađu suđenicu čija je uloga bila škarama presijecati životne niti. Majka Mara gleda svoje kćeri i pred očima vidi grčke suđenice. Tko su one i kako se zovu poznato je i Pavli koja podsjeća majku kada se ova ne može sjetiti Atropina imena. Na kraju drame Pavle si reže kosu i odlučuje otići u samostan kada joj je zabranjeno biti s čovjekom kojeg voli. „Ostaju ti dvije ćeri... Ja valja da umrem svijetu (*stresla se*) kad ne mogu životu.“ (Vojnović, 1996: 54) Motiv rezanja kose ovdje nosi simboliku rezanja životne niti jer ovim činom Pavle objavljuje majci i svijetu odluku da odlazi u samostan. Odlazak u samostan označava da nikada neće imati dijete i time se prekida životna nit koja simbolizira naslijeđe, potomstvo. Također, svećenstvo živi život odvojen od ostatka svijeta, pa i ako neće umrijeti doslovno, bit će kao da je umrla za vanjski svijet; ona sama više neće biti dio toga svijeta.

Marulić spominje grčke suđenice u svojoj *Juditi*:

(...) Do stare starosti živje u poštenju;
Lahezis mučnosti ču tad u predenju,
Kloto u Vraćenju, Atropos prestriže
kad njenu življenju sto pet ljeta bijaše (...) (prep. Nikica Kolumbić; Marulić, 2001: 81).

Kolumbić na marginama ovog izdanja *Judite* komentira grčke suđenice:

Ovo su one tri koje predu naš život. Lahezis se tumači kao ždrebnica, jer pomiče ždrebove našega života potežući žicu. Kloto je vrtnica jer vrti vretenom sučući tu žicu. Atropos znači: bez odvrćanja, jer se nikakvim mitom ne može odvratiti da ne učini kraj našem životu prerezujući tu žicu. Ove tri označuju tri doba našega života: vrijeme koje će biti, koje jest i koje je bilo. Koje će biti, žicu isteže; koje jest, vrti je i suče; koje je bilo, već smotanu žicu reže čineći svemu kraj. Ovdje se zato kaže da su već bile umorne predući Juditin život, jer je ona dugo živjela: sto i pet godina. (kom. Nikica Kolumbić; Marulić, 2001: 81)

Ovdje ne dobivamo dojam da suđenice određuju sud kao takav – trenutak smrti i način – prije bismo rekli da ga samo da (poslušno) provode. Shakespeare ih u *Macbethu* naziva „weird sisters“ prema riječi *wyrd*⁴¹. Opisuje ih kao tri žene (vještice s moći prorokovanja) neobično

⁴¹ Koncept u drevnoj anglosaksonskoj i nordijskoj kulturi blizak je pojmu sudbina. ... *many words that express the concept of wyrd are derived from the Old English root meaning "to shape." Gescipe, "destiny," means literally "that which is shaped"; the verb sceppen means "to destine, to shape"; one of the most frequently used words for "God" is Sceppend, literally "Shaper." Since the motif of wyrd as the implacable arbiter of men's*

odjevene koje podsjećaju na bića „staroga svijeta“⁴². U Torbarinom prijevodu iz 2000. godine spominju se kao tri vještice, a one same oslovljavaju se kao suđenice:

(Vještice se vrte u kolu)
Tri sestre suđenice kolo vode,
Po zemlji jure i po vodi brode;
Sad idu kolo okolo:
Triput na tvoju, tri puta na moju,
I opet triput je devet na broju.
Mir! Krug je čarí zatvoren.
(Gube se u magli.) (Shakespeare, 2000: 35).

Suđenicama ih zove i Macbeth kada pita Lennox za njih (Shakespeare, 2000: 103). Međutim, one ovdje izgledom i karakterom više podsjećaju na vještice iz drugih književnih djela nego na suđenice. Predviđaju Macbethu da će postati plemić te jednom i kralj Škotske (Shakespeare, 2000: 36), a da Banquo sâm nikad neće biti kralj, ali da će njegova linija izroditi mnoge škotske kraljeve (Shakespeare, 2000: 37). Sve tri vještice donose im sud, pričajući isprekidano i u zagonetkama. Ovakav govor podsjeća na proročanstva koja su često bila dvosmislena⁴³ ili su bila neshvatljiva do trenutka kada bi se počela ostvarivati. Proročanstva su često smatrana neizbježnima, a svi pokušaji izmjene pojedinačne sudbine vodile bi ka ostvarenju iste (vidjeli smo to već u nekoliko primjera bajki u prethodnom poglavlju). Iako sve tri izriču sud, samo prva vještica klikče (ili sudi) „Banquo i Macbeth nek žive!“ (ibid.) Dosad smo vidjeli da zadnju riječ u predajama uvijek ima treća suđenica. Ovdje prva vještica prva izriče sud, ali je i njezina riječ posljednja. Zanimljivo je i to da njezin prvi sud najmanje odaje, što nije neobično s obzirom na to da se druge dvije vještice svojim sudovima (ili proročanstvima) nadovezuju na nju.

HEKATA

(...) Babe grde, vi ste htjele
Bit odvažne i drske! Ta kako ste smjele

struggles resounds throughout the Anglo-Saxon canon like a perpetual minor chord, the synonymous nature of fate and shaping in Old English should not be surprising: (...) (Weil, 1989: 34).

⁴² „Elder world“ ovdje označava iskonski konstrukt starih priča i arhetipova. (Shamas, 2007: 70)

⁴³ Najpoznatije je takvo Pitijino proročanstvo može se protumačiti na dva načina:

Ibis redibis, nunquam peribis in bello. – Ići ćeš, vratiti se, nećeš u ratu poginuti.

Ibis redibis nunquam, peribis in bello. – Ići ćeš, vratiti se nećeš, u ratu poginuti.

S Macbethom se o smrti vi nagađat,
u zagonetkama se s njim pogađat?
Ja, gospodarica svih vaših čari
i začetnica sviju štetnih stvari,
Ne bjeħ ni pozvana da u tom vijeću
Povećam slavu našem umijeću!

(...)

Sad popravite to i pođite,
Do àherontske jame dođite;
On ùjutro će k meni tamo doći
Da sazna svoju sudbu u samoći.
Vi lonce spremite i druge stvari
Za gatanje što treba i za čari (Shakespeare, 2000: 92).

Hekata je grčka božica podzemnog svijeta te vladarica čudovišnih bića i čarobnica. Ovdje vidimo da su vještice njezine sluge kojima ona dopušta određenu slobodu. Hekata se žali što nije pozvana da sudjeluje u njihovom vijećanju pa možemo pretpostaviti da je prva vještica dvaput davala iskaz u razgovoru s Macbethom i Banquom baš zbog Hekatina izbivanja – Hekata kao njihova gospodarica imala bi pravo na zadnju riječ i konačni sud. Također, ovdje se razrješava nedoumica određuju li Machbethu vještice sudbinu ili je samo čitaju kako je već zapisana. Vještice Macbethu proriču još da se ne mora bojati poroda od žene (Shakespeare, 2000: 100) i da ga nitko neće svladati dok mu ne krene ususret sva bernamska šuma (Shakespeare, 2000: 101). I zbilja, Macbeth saznaje da engleska vojska napreduje na dvorac zaštićeni granama usjećenim iz šume. Na bojnom polju Macbetha ubija Macduff, čovjek koji nije „rođen od žene“ odnosno čovjek rođen carskim rezom.

Hercules (1997.) Disneyjev je 35. dugometražni animirani film. Film prati pustolovine grčkog junaka Herakla i suđenice su u njemu prikazane samo kao sporedni likovi. Ipak važnu ulogu imaju na početku i na kraju filma jer na početku filma govore o svojim moćima; vidimo kako režu nit života, a na kraju filma vidimo kako čak ni one ne mogu prekinuti Heraklovu nit nakon što postane bog. Prikazane su kao ružne starice obučene u crno koje žive u podzemlju. Kloto je prikazana s dugačkom šiljastom bradom, zelenom bojom kože koja se kao motiv često veže uz vještice (na primjer, Baumova Zla Vještica od Zapada iz *Čarobnjaka iz Oza*).

Kosa joj je crvolika i zbog nje podsjeća na Meduzu⁴⁴. Laheza je najviša od njih triju, plave boje kože, prikazana s dugačkim nosom u kojem živi pauk. Atropa je prikazana kao najniža i najdeblja od njih, ljubičaste boje kože. Ove suđenice dijele jedno Atropino oko kojim vide budućnost. Uloge su im one iz mitologija – Kloto vidi prošlost, Laheza sadašnjost, Atropa budućnost te Atropa škarama reže nit života. Jedno oko kojim se služe karakteristika je Greja, kćeri Forkisa i Forkide, sestara s jednim okom i jednim zubom što su ih dijelile među sobom. Ime Greje znači „stare žene“, „sive žene/vještice“. Greje su izgledale kao tri sijede starice, a prema jednoj inačici mita rodile su se kao starice.⁴⁵

Radnja filma započinje tako da se Zeusu rodio sin i Hada zanima hoće li to dijete poremetiti njegove planove vezane za napad na Olimp. Kada ih to upita, Kloto krene nešto zaustiti o djetetovoj sudbini no Laheza joj začepi usta, upozoravajući je da ne smiju izricati sudbinu. Ako promatramo ulogu suđenica kakvu poznamo iz predaja, nije nam neobično da je Kloto prva krenula govoriti; prva je stajala do Hada, ujedno je i najstarija suđenica, stoga bismo je mogli nazvati prvom suđenicom, a u većini predaja s kojima smo se dosada susreli svaka suđenica izriče svoj sud. No, ako gledamo njihovu ulogu iz mitološkog kuta, Kloto je suđenica koja vidi, gleda i zna prošlost, dok je budućnost izricala Atropa. Neobično je i to da je Laheza zaustavlja upozorenjem da im je zabranjeno izricati budućnost. Ako su one jednake bogovima, izricanje im može braniti jedino vrhovni bog, a poznato nam je da se vjerovalo da je čak i sâm Zeus pod njihovom vlašću ili da se nije volio miješati u njihove sudove.

Ipak, one proriču da će se planeti uskladiti za točno osamnaest godina i tada će (Had) trebati djelovati - osloboditi Titane. Tada će Zeus biti poražen i Had će zavladatai Olimpom. Atropa ga tada upozorava, u slučaju da se Herkul bori protiv njega, Had će biti poražen. Dakle, suđenice ovdje proriču jedan događaj s dva moguća ishoda. Potom sve tri nestaju. O

⁴⁴ U grčkoj mitologiji jedina smrtna od triju Gorgona, kćeri boga mora Forkija, poznate po svojoj zastrašujućoj ružnoći. Pri pogledu na njih svaki bi se čovjek od užasa skamenio. Meduza umjesto kose ima zmije otrovnice. (Izvor Hrvatski jezični portal. Pristupljeno 20.4.2016. (<http://hjp.znanje.hr/>))

⁴⁵ Prema Heziodu, bile su Dina (Deinô = "strah") i Enija (Enyô = "užas"); Apolodor dodaje Pefredu (Pempêrêdô = "upozorenje"). Higin dodaje i četvrtu, Perzu. "And again, Ceto bare to Phorcys the fair-cheeked Graiaie, sisters grey from their birth: and both deathless gods and men who walk on earth call them Graiaie, Pempêredo well-clad, and saffron-robed Enyo, and the Gorgons who dwell beyond glorious Ocean in the frontier land towards Night where are the clear-voiced Hesperides, Sthenno, and Euryale, and Medusa who suffered a woeful fate: she was mortal, but the two were undying and grew not old." Pristupljeno 21. 9. 2016. (https://en.wikisource.org/wiki/Hesiod,_the_Homeric_Hymns_and_Homerica/The_Theogony)

čemu ovisi koji će ishod biti ostvaren, o spletu okolnosti ili je sve predestinirano? Radnja filma otkriva nam da koliko god se Had trudio da odvrati Herkula od borbe, samo ga usmjerava na taj put jer je njegova sudbina bila da bude bog pa makar je Had prolongirao ostvarivanje te sudbine (ili možda nije?), ne može joj izbjeći.

Suđenice nalazimo i u *Najljepšim pričama klasične starine* Gustava Schwaba u pripovijesti mitološkog karaktera o Tantalu i njegovim mukama koje doživljava nakon što je bogovima ukrao ambroziju i pokušao ih prevariti servirajući im ljudsko meso:

Raskomadane udove dječaka bace u kotao, a Suđenica Klota izvadi iz kotla dječaka još ljepšeg nego što je bio prije. Mjesto pojedenoga pleća namjesti mu pleće od bjelokosti (Schwab, 1985: 81).

Kloto oživljava dječaka čije je meso bilo pripremljeno kao jelo da zavara bogove. Suđenice ovu djetetovu sudbinu ne dosuđuju, ne predviđaju je niti je provode. Moć oživljavanja koja je ovdje prikazana karakteristična je suđenicama u pojedinim mitovima i legendama i više je provedba odluke pojedinog boga nego bilo čega drugoga pa te moći ili tajna znanja također mogu biti od bogova dana ili posuđena. Grčke suđenice poznatije su po svojoj tradicionalnoj ulozi unutar grčke mitologije.

Da je Zeus slušao volju suđenica svjedočimo u Eshilovu *Okovanom Prometeju*:

Zborovođa

Pa tko nam to sudbine ravna kormilom?

Prometej

Tri Suđenice, usto Srde⁴⁶ pamtilje.

Zborovođa

Pa od njih dakle Zeus-bog jeste slabiji?

Prometej

Ne - neće on ti izbjeći sudbi suđenoj! (Eshil, III.čin)

Bijela kopriva romansirana je biografija hrvatske slikarice Slave Raškaj nastala kao plod dugogodišnje obuzetosti Nade Iveljić njezinim likom i djelom. Da će biti gluhonijema, majci Olgi prorekla je Ciganka koja je došla u njihovu kuću neposredno prije rođenja djevojčice:

⁴⁶ Srde (Erinije) pamte zločin i progone zločinca (Eshil, 25).

'(...) neka bude ljepotica, rekla je prva. Darovat ću joj krasno lice i vitak stas, modre oči i zlatnu kosu.' (...) – Ali druga suđenica, po riječima one proklete Ciganke koja (...) nije bila drugo nego utjelovljenje nekad u Ozlju spaljene vještice Dore Lagenke, (...) kaza: 'A ja joj namirim da bude nesretna. Bit će gluha i nijema.' 'Sestro, što to činiš?' usprotivi se prva vila. 'Povuci riječ!' 'Ne mogu, a i neću. Barem neće čuti laži svijeta niti mu na te podle laži uzvraćati riječima ljubavi i nježnosti. Vidiš da to i nije tako zlo', zlobno se smijuckala suđenica. A treća reče: 'Imam moć da ublažim zlo koje je dosudila jedna od vas. (...) Ja kažem: Neka budućoj djevojčici pripadne slava. Bit će umjetnica, recimo slikarica, u svom poslu kraljica. Naći će smisao života u radu, slavom potrti zlo koje joj je dosudila naša sestra.' 'Neka bude', odgovoriše joj one dvije, 'ali znaj, ti si joj namrla još goru sudbinu. Biti žena i umjetnica u svijetu koji mi vidimo – to je živa propast!'⁴⁷ (Fanković, 2010: 127)

Vidimo da jednom određen sud ne može se poništiti, ali da druga suđenica može svojim sudom utjecati na prethodno donesene sudove. Istom smo svjedočili u Disneyjevoj adaptaciji Grimmove Trnoružice gdje treća vila ublažuje sud koji donosi Zlurada (eng. Maleficent).

Suđenice spominje i Homer u svojoj *Ilijadi* i *Odiseji*, Hezoid u *Teogoniji*; te mnogi drugi autori. Od novijih djela, spominju se u serijalu knjiga *Percy Jackson*; u naslovu objavljenih djela Terryja Pratchetta (*Vile suđenice*) i Nore Roberts (*Tri suđenice*) te u različitim djelima fan-fictiona (uglavnom fantastične tematike), na primjer onih o Harryju Potteru (*The Fates Decide*; *Harry Potter and the Fates*; *If the Fates Allow*). Primjera vjerojatno ima mnogo više, no nisam ulazila u dublju analizu ovih djela i daljnje istraživanje njihova prikaza.

Trojstvo ima posebno značenje kako u raznim mitologijama, tako u kršćanskoj religiji i narodnom vjerovanju. Kroz spomenute mitologije susrećemo se s tri Moire, tri Parke, tri Norne, tri Suđenice, tri Gracije, tri Greje. Hekata je prikazana s tri glave i tri tijela, a i Kerber ima tri glave. U kršćanskoj religiji imamo Sveto Trojstvo koje čine Otac, Sin i Duh Sveti, ali druge događaje u kojima uviđamo važnost broja tri: Krist je uskrsnuo nakon tri dana u grobu; Noina tri sina obnovila su ljudski rod nakon potopa. U kršćanskoj ikonografiji Sveto Trojstvo simbolizirano je *Božjim okom* koje je prikazano kao trokut s okom. (Lukić et al., 2012: 46)

⁴⁷ Uvođenje usudnica (suđenica) u razvoj radnje postupak je N. Iveljić koji susrećemo i kasnije u romanu *Lutke s dušom*, 1996.

Trojstvo osoba učestalo je i u likovnoj umjetnosti, naročito kod Predrafaelita koji se često koriste mitološkim i biblijskim temama (hesperide sira Edwarda Burne-Jonesa, Frederica Leightona; gracije E. Burne-Jonesa, *The maids of Elphen-Mere* i *Rosa Triplex* Dantea Gabriela Rossettija i mnogi drugi primjeri kao što možemo vidjeti u Prilogu).

U Shakespearovom *Macbethu* vještice plešu kolo kako bi stvorile začarani krug. Pritom mijenjaju strane: „Triput na tvoju, tri puta na moju, /I opet triput je devet na broju.“ (Shakespeare, 2000: 35). Broj tri čest je i u bajkama – tri brata ili tri sestre, tri starice pomagačice, tri predmeta (na primjer, zlatna jabuka, motovilo i preslica i ili zlatne škare, boca u kojoj se stvaraju napitci, stolnjak koji čarobno stvara jelo), ali i u narodnom vjerovanju – postoji vjerovanje da nesreća nikada ne dolazi sama nego da se zaredaju tri loše stvari. Znamo da je broj tri važan i suđenicama jer najčešće dolaze djetetu u prve tri noći tri suđenice.

5. Vile ili vještice

Vile-suđenice prilično su nejasno ostale u fondu vjerovanja srednjodalmatinskog područja, ali su u sjeverozapadnoj Hrvatskoj jasnije sačuvana predanja da su to tri žene, koje na dan rođenja djeteta dolaze i što dosude 'ne može se izbjeći' (Čulinović-Konstantinović, 1989: 100).

Ovim zapisom Vesna Čulinović-Konstantinović donosi riječi kazivača M. Repna iz Zaprešića i otvara pitanje identiteta suđenica – ako su nejasne u fondu vjerovanja, kako znamo, i možemo biti uvjereni, da su one zbilja vile?

Kod brojnih pisaca i sakupljača građe o narodnom životu prevladava opis vila kao besmrtnih bića, uvijek odjevenih u bijelo, ali, za razliku od suđenica, opisane su kao prekrasne žene, lijepe kao anđeli (Šešo, 2016: 23-24). Kao i kod suđenice, njihovo postojanje povezano je sa smrću – vjeruje se da su vilinskim bićima postajale najčešće duše prerano preminulih djevojaka. Žive na nepristupačnim i slabo posjećenim mjestima poput špilja, jame i stijene, a njihovo prebivalište često je određivalo njihov karakter pa tako razlikujemo dobre i loše vile.

Tako su Vile zračne uvek dobre, vodene uvek zle; a zemne sada dobre sada zle. Svojtvo ovo uze narod od njihovog stana. S neba nada se uvek dobru; s dola, što je ispod zemlje, uvek zlu; a od onoga, što je na zemlji sada dobru, sada zlu (Kukuljević 1851: 87).

Tako i suđenice dosuđuju dobar ili loš sud pa se prema tome i gleda na njih kao na dobra ili zla bića što možemo tumačiti kao jedan od razloga miješanja naziva „suđenice“ i „rođenice“ – ipak, njihov naziv ne ovisi o vrsti suda koliko o predodžbi koju je narod stvorio vezanu za njih. Gotovo u svim pričama javljaju se animalni oblici koji nagrđuju vilinsku pojavu (npr. kozje noge, kopita) što nije slučaj kod suđenica. Vile su sklone darivanju ljudi, najčešće zlatom, ali su ujedno osvetoljubive ako im se slučajno usprotivi ili se očituje da ih se vidjelo (Ivanišević, 1987: 587). Suđenice su sklone donijeti loš sud ako im ukućani ne ostave hranu, piće da se pogoste ili upaljenu svijeću da dulje ostanu. Još jedna karakteristika koja se veže uz vile je nevidljivost – vile graditeljice okupljaju se obavijene velom tajne (Šešo, 2016: 38). Suđenice rijetko tko vidi, najčešće ih kakav naravni protagonist samo čuje, a moglo bi se pretpostaviti da su one same toga svjesne i da ustvari dopuštaju ovo prislušivanje ili da jednostavno ne mare hoće li ih tko čuti. Grimm „prikučuje“ vili valkiriju „kao da bi *vala* bilo jednako sa *vila*“⁴⁸ (Nodilo, 1981: 214) što bi značilo da je Skuld vila, dok ju Davidson naziva vješticom (Davidson, 1943: 112).

Vještice su često prikazane kao stare ružne žene, a u Karlovcu se vjerovalo da su coprnice bile „stare babetine... kojima se nije dalo sa svijetom raskrstiti“ (Lorković, 1863: 241). Najčešće djeluju noću i okupljaju se na sastancima, poput suđenica, no za razliku od njih vještice se često svade, a njihove svađe nekad završe i okršajem (Šešo, 2016: 78). Štetu (pa čak i smrt) mogle su ljudima donijeti tzv. urokljivim okom (eng. *evil eye*). Ljudi su se u prošlosti često koristili apotropejskim sredstvima da se zaštite od vještica. U doba kad su se žene porađale kod kuće, neoženjeni muškarci i djeca često su morala napustiti kuću, dok su porođaju najčešće prisustvovali roditelj i ženin muž. Težak porođaj i pobačaj pripisivali su se djelovanju zlih demona koje se moralo tjerati kađenjem, škropljenjem svetom vodom, pijenjem blagoslovljene vode, polaganjem češljeva za vunu, izgovaranjem magičnih riječi, pucanjem i slično (Schneeweis, 2005: 76). Kako bi se dijete obranilo od zlih sila, djevojčici bi se u Crnoj Gori probušila ušna resica i kroz rupicu se provukao svileni konac kako bi ostala

⁴⁸ Nodilovu studiju odlučila sam uvrstiti u svoj rad pa upozoravam da pristupiti joj se mora kritički. „Njegovo je izlaganje previše razvedeno i zapleteno, a stil, vrlo njegovan, previše je osebujan da bi te studije lako utjecale na književnike i naobraženo čitateljstvo. A znanstvenici su, reklo bi se, ispravno osjetili da tekstovi koje je skupio i kojima barata i nisu nikakva mitologija, nego usmena književnost, a u njegovu razlaganju bujna i maštovita kreativnost toliko je očita da se, ne umijući provjeriti njegove tvrdnje, nisu usudili i prihvatiti njegove rezultate kao uvjerljive i pouzdane. Nisu ih stoga usvajali niti su se odvažili raspravljati o njima.“ (Katičić, 2005: 68) Pristupljeno 22. 9. 2016. (<http://hrcak.srce.hr/9910>)

na životu (Schneeweis, 2005: 78). Ovo bi moglo biti povezano s vjerovanjem da suđenice predu nit života, a kada je ona prekinuta, biva prekinut i djetetov život. Da vještice ili vile ne nbi dijete otele ili urekle plačem, nesanicom i bolešću, tri dana i noći čuvala bi ga rodbina, pazeći da ga netko ne opkorači, katkad ga namjerno zamjenjujući i lutkom podmečem, a za duševno neuravnotežena čovjeka govorilo se da je „treću noć nedočuvan“ (Bajuk, 2012: 128). Motiv čuvanja djeteta prve tri noći kroz koje bi ga mogle posjetiti nadnaravna bića te zamjena djeteta lutkom zajednički su vjerovanju i u suđenice.

Iako se suđenicama bavi u potpoglavlju „Demoni manističkoga podrijetla (nastali od duša pokojnika⁴⁹)“, Schneeweis ih izravno ne naziva demonima već donosi tezu vjerovanja u njih kao duhove. Tvrdi da u prilog tumačenju suđenica kao duhova predaka govori i bugarski naziv za najstariju od njih – zлата baba („zlatna baka“) kao i bugarsko vjerovanje prema kojemu duše pokojnika u vječnost vode urisnice (Schneeweis, 2005: 35). Prema ovom tumačenju, one nisu zli duhovi, iako određuju djetetov životni vijek a Atropa prekida njegovu životnu nit svojim škarama i time okončava njegovo vrijeme na svijetu, nego se načelno svode na ženske duhove zaštitnike obitelji. Milan Lang o suđenicama piše u poglavlju „Stvorovi kao ljudi“ svoje knjige *Samobor: narodni život i običaji* (1915.). Maja Bošković-Stulli, parafrazirajući Jagićeve misli o usmenim pripovijetkama naziva suđenice „božanskim stvorovima“:

Istina je, doduše, da u početnim dijelovima *Historije književnosti* Jagić još i sam vidi u narodnim pripovijetkama i pjesmama odzvuke stare slavenske mitologije, pa njihovim tragom tumači religiju Starih Slavena. Primjerice, kad govori o »božanskim stvorovima nižega reda«, kakvi su suđenice i rođenice, usud i sreća, on kazuje o sreći: »blaga i dobra prikazivaše se čovjeku kao preliepa djevojka, koja zlatnu žicu prede, a ona druga kao matora djevojčura.« Ove naoko mitske inkarnacije pronašao je Jagić, ne spominjući izvor, u jednoj poetskoj tvorevini — u bajci *Usud* iz zbirke Vuka Karadžića (Bošković-Stulli, 1983: 13).

Tkalčević spominje suđenice u poglavlju *Boginje, vilenice, suđenice* u kojem raspravlja o mogućoj podudarnosti segmenata vilinske pedagogije s duhovno-magijskim i svakodnevnim praksama hrvatskih novopogana i upozorava na dodirnost vila s kultom Velike Boginje (Boginje Majke, Majke Zemlje ili Tellus Mater) i s južnoslavenskom vrhovnom

⁴⁹ Vile i vještice također pripadaju grupi bića koja su se razvila iz manističkih bića. (Križanec-Beganović, 2015: 33)

boginjom Mokoš s kojima su suđenice u neposrednoj vezi. Navedeni dodiri mogu se ostvariti kroz određene vilinske karakteristike i uloge kao što je ona suđenica (Tkalčević, 2015: 192).

Vidjeli smo da su suđenice bez sumnje božanska bića u grčkoj i rimskoj mitologiji, dok se pitanje identiteta otvara u nordijskoj mitologiji: „Neke su Norne u srodstvu s bogovima, druge su iz roda vila, a treće iz roda patuljaka.“ (Maček, 2003: 48). Skuld je ponegdje nazivana i vješticom, dok Sučić slavenske suđenice opisuje divovskim ženama. Drugdje su okarakterizirane kao demoni, vile ili vještice, i premda s njima dijele razne karakteristike, držim da ne pripadaju ni jednima niti drugima. Prema mom mišljenju, one su i kao grčka božanstva viđena kao više-manje zasebna bića (u ovom slučaju, odijeljena od drugih bogova) pa smatram da ne mogu ni u slavenskom vjerovanju pripasti ni jednoj od ovih kategorija. Smatram da su one zaseban, samostalan entitet kao što su to vile ili vještice i da ne pripadaju nikakvoj potkategoriji unutar same kategorije nadnaravnih bića.

U demonološkim predajama čovjek iznenadno susreće nadnaravno biće. Pri susretu s nadnaravnim bićem, čovjek biva na neki način kažnjen (biva osakaćen, oslijepljen i slično). Međutim, ovaj susret nije slučajan nego uobičajen s obzirom na to da se čovjek susreće (kao novorođenče) sa suđenicama koje mu tom prilikom određuju sudbinu. Možemo zaključiti da na ovakav način, nadnaravna bića ne dolaze nasilno u kontakt s čovjekom, već određuju njegov život od njegova početka sve do konca (Radulović, 97). Moć suđenica nije prikazana kao moć ostalih nadnaravnih bića – njihova funkcija povezana s njihovom moći prikazana je bliska pojmu sudbine, kao da su one same vršiteljice sudbine. Na taj se način suđenice razlikuju od vampira, vještica, vila i drugih nadnaravnih bića koja mogu svojim moćima utjecati na čovjekov život, ali to rade iz ovog ili onog razloga (na primjer da ga nagrade za pomoć ili da ga kazne). Ova vrsta predaja ne teži izazvati strah kod slušaoca već prikazati neminovnost unutar predaje i pomirenost sa sudbinom.

6. Zaključak

U različitim mitologijama suđenice nose različita imena; ipak glavne karakteristike ostaju im iste. Motivi vretena, prela i škara prati ih kroz različite žanrove, no u predajama oni nemaju važnost kakvu imaju u mitu i bajci iz razloga što u posljednja dva žanra čudesni elementi ne traže objašnjenje te ih je lakše tamo smjestiti. Zbog toga u bajkama nalazimo da suđenice nemaju toliko čvrst i jasno oblikovan identitet – za bajku nije bitno da se naglasi jesu li one naravna bića (starice), nadnaravna bića (vile) ili bića s nadnaravnim sposobnostima – bitni su motivi koji dolaze s njima. Također, suđenice se češće spominju imenom u predajama nego u bajkama jer je nadnaravno temelj očuđenja u predajama koje se naglašava njihovim imenovanjem, ili ako se ne spominju, razlog tomu je što je nadnaravno u predajama opasno, upozoravajuće, a svako imenovanje ujedno je i prizivanje. Zbog toga u predajama (i u narodnom vjerovanju) nailazimo na različita apotropejska sredstva i inicijacijske postupke (dolazak suđenica treće noći; postavljanje stola), ali, začudo, vrlo malo distributivnih podataka i formula vjerodostojnosti. Događaj predaje je zato u središtu samog kazivanja i uglavnom kompozicijski čvrsto određen.

Motiv da se suđenice najčešće ne može vidjeti kada posjete dijete, ali da ih povremeno netko čuje dok određuju djetetu sudbinu karakterističan je za demonološke/ mitske predaje te je uvijek riječ o naravnom protagonistu koji vidi ili čuje nadnaravnu pojavu. Prema tome, zaključujemo da suđenice pripadaju skupini nadnaravnih bića. Istraživači ih gdjekad karakteriziraju kao vile ili kao vještice (u predajama najčešće je riječ o vilama suđenicama ili rođenicama), no suđenice nisu ni jedno ni drugo, iako dijele s njima mnoge karakteristike. Istraživači se ipak međusobno slažu da su suđenice bića (stvorovi) slični ljudima. Najčešće su prikazane tri suđenice kako obilaze dijete između prve i treće noći njegova rođenja te mu određuju sudbinu; prva dva suda u bajkama češće su dobra dok je treći (u bajkama i predajama podjednako) gotovo bez iznimke zloslutan. Običaj postavljanja stola donekle je zaboravljen u narodu, iako se još uvijek spominje u predajama i bajkama. U predajama novorođenče najčešće bude dječak dok je u bajkama češće to djevojčica. U bajkama su suđenice rjeđe imenovane i često su opisane samo kao stare žene ili kao susjede; njihova funkcija je ona pomagača.

Sakupljena građa potvrđuje pretpostavku da se vjerovanje u suđenice još u prošlom stoljeću moglo pronaći kod Slavena, ali i drugih naroda. Iako danas još ima živućih kazivača koji pamte suđenice, njihova je narativna plodnost danas znatno manja u odnosu na prošlo

stoljeće. Razlog tomu može biti i taj da sakupljači pokazuju interes za narativno plodnija fantastična bića, ali i brojni slavenski nazivi za suđenice koji otežavaju prikupljanje i analiziranje postojeće i buduće građe. Nova istraživanja tek trebaju utvrditi je li vjerovanje u suđenice preneseno na iduću generaciju, a za stvarni prikaz njihove narativne plodnosti, bilo bi potrebno veliko terensko istraživanje za koje se nadam da će ovaj rad biti poticaj.

7. Literatura

- Alaupović Gjeldum, Dinka. (1987.) „Običaji i vjerovanja vezani uz kuću u Imotskoj krajini“ – u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, Vol.26 No.1 Travanj. Pristupljeno 1. 6. 2016. (<http://hrcak.srce.hr/120355>)
- Bajuk, Lidija. (2012.) „Magija i prežici vračarstva u hrvatskim tradicijskim vjerovanjima i postupcima s rođiljom“ – u: *Ethnologica Dalmatica*, 19(1), 101-140. Pristupljeno 27. 6. 2016. (<http://hrcak.srce.hr/107536>)
- Bajuk, Lidija. (2013.) „Prežitci starovjekovnih kozmogonijskih i drugih mitskih predodžaba na primjeru hrvatskih čakavskih ihtioloških dijalektizama“ – u: *Hrvatski dijalektološki zbornik*, (18), 113-129. Pristupljeno 21. 9. 2016. (<http://hrcak.srce.hr/144213>)
- Balog, Vid. (2011.) „Vile Sujenice ili Rojenice“ – u: *Hrvatska bajoslovlja*. AGM. Zagreb. 148 – 152
- Bíró, Mária T. (1994.) *The Unknown Goddess of Late Roman Popular Religious Belief*. AAHung XLVI. Budimpešta.
- Bošković-Stulli, Maja. (1964.) *Rolf Wilh. Brednich, Volkserzählungen und Volksglaube von den Schicksalsfrauen*. FF Communications no. 193, Helsinki. (recenzija, prikaz). Pristupljeno 23. 4. 2016. (<http://hrcak.srce.hr/35499>)
- Bošković-Stulli, Maja. (1975.) „Narodna predaja-Volkssage – kamen spoticanja u podjeli vrsta usmene proze“ – u: *Usmena književnost kao umjetnost riječi*. Mladost. Zagreb., 121 – 136
- Bošković-Stulli, Maja. (1983.) „Jagić o usmenim pripovijetkama*“ – u: *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, 20(1), 9-22. Pristupljeno 4. 4. 2016. (<http://hrcak.srce.hr/46130>)
- Botica, Stipe. (1995.) „Sojenice“ – u: *Hrvatska usmenoknjiževna čitanka*. Školska knjiga. Zagreb.
- Brlić-Mažuranić, Ivana. (2005.) „Lutonjica Toporko i devet župančića“ – u: *Priče iz Davnine*. Katarina Zrinski. Zagreb. 117 – 141

- Cotterell, Arthur. (2003.) *Mitologija: Enciklopedija bogova i legendi starih Grka, Rimljana, Kelta i Nordijaca*. Leo Commerce d.o.o. Rijeka. 41., 42., 196., 211., 243. str.
- Čulinović-Konstantinović, Vesna. (1989.) „Suđenice“ – u: *Aždajkinja iz Manite Drage: običaji, vjerovanja, magija i liječenja*. Logos. Split. 100 – 101
- Cvetek, Marija. (2005.) „Bajeslovno izročilo v Bohinjskem folklornem pripovedništvu“ – u: *Traditiones*, 34/2, 179 – 216. Pristupljeno 19. 9. 2016. (http://isn.zrc-sazu.si/files/file/Traditiones/Traditiones_34_2_separati/TR342%20179-216%20Cvetek.pdf)
- Davidson, Hilda Roderick Ellis. (1943.) *The Road to Hell: A Study of the Conception of the Dead in Old Norse Literature*. Cambridge University Press. Pristupljeno 5. 5. 2016. (https://books.google.hr/books?hl=hr&lr=&id=aLA8AAAAIAAJ&oi=fnd&pg=PR7&dq=norna+skuld+valkyrie&ots=ndjgRMSK2R&sig=0ztvUvuxqNF2JQG2Zns19XT026k&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false)
- Delalić, Munib (preveo i izabrao). (2004.) „Istočno od Sunca, Zapadno od Mjeseca“ – u: *Istočno od Sunca, Zapadno od Mjeseca: Antologija norveške narodne bajke*. Meandar. Zagreb. 88 – 97
- Delalić, Munib (izabrao i preveo). (2004.) „Bijeli Medvjed car Valeman“ – u: *Istočno od Sunca, Zapadno od Mjeseca: Antologija norveške narodne bajke*. Meandar. Zagreb. 285 – 293
- Detelić, Mirjana. (1998.) “Flesh and Bones: on Literary and Real Codes in Fairy Tales“ – u: *Balkanica XXIX*, Academie Serbe Des Sciences Et Des Art. Annuaire De L'Institut Des Etudes Balkaniques. Belgrade. Pristupljeno 19. 9. 2016. (http://www.academia.edu/1469721/Flesh_and_Bones_On_Literary_and_Real_Codes_in_Fairy_Tales)
- Franković, Sanja. (2010.) „Posestrimstvo bijelih kopriva – poistovjećivanje po snazi umjetnosti i/ ili po krhkosti života?“ – u: *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, LVI(24). 126 – 155. Pristupljeno 5. 5. 2016. (<http://hrcak.srce.hr/63282>)

- Grafenauer, Ivan. (1944.) „Slovensko-kajkavske bajke o Rojenicah-Sojenicah“ – u: *Etnolog* 17 1944. Pristupljeno 6. 5. 2016. (http://www.etno-muzej.si/files/etnolog/pdf/Etnolog_17_1944_grafenauer_slovensko.pdf)
- Graves, Robert. (1995.) „Sudaje“ – u: *Grčki mitovi*. Nolit, Beograd. 26 – 27
- Grbić, Jadranka. (1998.) „Predodžbe o životu i svijetu“ – u: *Etnografija: svagdan i blagdan hrvatskog puka*. Matica hrvatska. Zagreb. 296 – 336
- Grimm, Jacob i Wilhelm. (1961.) „Trnoružica“ – u: *Bajke*. Mladost. Zagreb. 88 – 91
- Grimm, Jacob i Wilhelm. (1961.) „Tri čovječuljka u šumi“ – u: *Bajke*. Mladost. Zagreb. 31 – 36
- Grimm, Jacob i Wilhelm. (2013.) „Tri prelje“ – u: *Bajke i priče*. Pristupljeno: 4. 5. 2016. (<http://www.josiptabakknjige.org/>)
- Holzappel, Otto. (2008.) *Leksikon europske mitologije*. Školska knjiga. Zagreb.
- Ivanišević. Frano. (1987.) *Poljica: narodni život i običaji*. Splitski književni krug. Split.
- Ivčević, Sanja. (2000.) „Koštane preslice s prikazom Afrodite iz Arheološkog muzeja Split“ – u: *Opvscvla archaeologica, Vol.23 – 24 No.1* Pristupljeno 6.5.2016. (<http://hrcak.srce.hr/5523>)
- Kapitanović, Vicko (ur.). (2013.) *Kultovi, mitovi i vjerovanja u Zagori: zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 14. prosinca 2012. u Unešiću*. Kulturni sabor Zagore. Split.
- Katičić, Radoslav. (2011.) *Gazdarica na vratima: tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*. Ibis grafika, MH. Zagreb. 20
- Križanec-Beganović, Danijela. (2015.) „Suđenice“ – u: *Čarobna družba: vjerovanja u nadnaravna bića u Podravini*. Etnografski muzej. Zagreb.
- Krojej, Monika. (2000.) “The Tenth Child in Folk Tradition” – u: *Studia Mythologica Slavica III*, 75 – 88. Pristupljeno 19. 9. 2016. (http://sms.zrc-sazu.si/pdf/03/sms_03_krojej.pdf)

- Kukuljević, Ivan. (1851.) „Bajoslovlje i crkva“ – u: *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku* 1:86 – 104
- Kušan, Jakša (prev.). (1971.) „Rascvjetana ruža“ – u: *Najljepše bajke svijeta*. Stvarnost. Zagreb. 36 – 42
- Lang, Milan. (1915.) „Stvorovi kao ljudi“ – u: *Samobor: narodni život i običaji*. Tisak dioničke tiskare. Zagreb.
- Larrington, Carolyne. (2013.) “The Norns in Old Norse Mythology by Karen Bek-Pedersen (review)” – u: *Journal of English and Germanic Philology, Volume 112, Number 2*, 248 – 250. Pristupljeno 1. 6. 2016. (<https://proxy.knjiznice.ffzg.hr/proxy/nph-proxy.cgi/en/00/http/muse.jhu.edu/article/506003/pdf>)
- Ledić, Franjo. (1969.) „Suđenice“ u *Mitologija Slavena: Tragom kultova i vjerovanja starih Slavena, knjiga 1*. Zagreb. 201 – 209
- Lorković, V. (1863.) „Odgovor na njeka pitanja društva za povjestnicu i starine jugoslavenske“ – u: *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku* 7:233 – 248
- Lovretić, Josip. (1990.) „Vjerovaña“ u *Otok*. Kulturno informativni centar „Privlačica“. Vinkovci.
- Lukić, Milica. Blažević-Krezić, Vera. Babić-Sesar, Tena. (2012.) „Filozofsko-simboliči ustroj glagoljskoga pisma prema formuli božanskoga tetrakisa“ – u: *Lingua Montenegrina, god. V/2, br.10*, Podgorica. Institut za crnogorski jezik i književnost. Pristupljeno 19. 9. 2016. (<http://www.fcjk.me/wp-content/uploads/2014/09/LM10.pdf>)
- Maček, Palsson, Simek. (2003.) *Staronordijska mitologija i književnost*. Artresar naklada. Zagreb. 48
- Maretić, Tomislav. (1882.) „Studije iz pučkog vjerovanja i pričanja u Hrvatâ i Srbâ“ – u: *RAD: Knj.[2](1882)*. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Zagreb. Pristupljeno 20. 9. 2016. (<http://dizbi.hazu.hr/object/10643>)
- Marks, Ljiljana (prir.) (1998.) *Hrvatske narodne pripovijetke*. Riječ. Vinkovci.
- Marulić, Marko. (2001.) *Judita*. Golden marketing. Zagreb.

- Menac, Fink Arsovski, Venturin. (2014.) *Hrvatski frazeološki rječnik*. Ljevak. Zagreb. 231
- Mencej, Mirjam. (2011.) „Connecting threads.“ – u: *Folklore, Vol. 48*, 55 – 84. Pristupljeno 7. 5. 2016. (<https://www.folklore.ee/folklore/vol48/mencej.pdf>)
- Mihanović-Salopek, Hrvojka (prir.). (2009.) *Hrvatske narodne pripovijetke*. Znanje. Zagreb.
- Miličević, Sonja. (14. 2. 2013.) *Knjiga o vrhovnoj božici starih Slavena*. Zarez. Pristupila 22. 4. 2016. (<http://www.zarez.hr/clanci/velika-majka-mokos>)
- Murphy, Luke John. (2013.) *Herjans disir: Valkyrjur, Supernatural Femininities, and Elite Warrior Culture in the Late Pre-Christian Iron Age*. Háskóla Íslands. Pristupljeno 5. 5. 2016. ([http://skemman.is/stream/get/1946/15652/37672/1/Luke_John_Murphy\\$002c_\\$0027Herjans_D%C3%ADsir\\$0027\\$002c_2013.pdf](http://skemman.is/stream/get/1946/15652/37672/1/Luke_John_Murphy$002c_$0027Herjans_D%C3%ADsir$0027$002c_2013.pdf))
- Nodilo, Natko. (1981.) *Stara vjera Srba i Hrvata*. Logos. Split.
- Radenković, Ljubinko. (2008.) „Narodne predstave o sudbini kod Slovena“ – u: *Grenzüberschreitungen: Traditionen und Identitäten in Südosteuropa (Balkanologische Veröffentlichungen Des Osteuropa-Instituts An Der Freien Universität Berlin)* Harrassowitz, Wiesbaden. 495. Pristupljeno 21. 4. 2016. (<https://books.google.hr/books?id=cVsx5rEfv7oC&lpg=PA498&dq=Uloga%20su%C4%91enica%20u%20porodi%C4%8Dnim%20obi%C4%8Dajima%20balkanskih%20naroda&hl=hr&pg=PA494#v=onepage&q&f=false>)
- Radetić, Ivan. (1879.) „III. Narodne pripoviedke“ – u: *Pregled hrvatske tradicionalne književnosti*. Senj. Tisak i naklada H. Lusterera. 55 – 56. Pristupljeno 20.4.2016. (<https://archive.org/details/pregledhrvatske00radegoog>)
- Radulović, Nemanja. “Belief Legends About Fate – The Genre Issues¹” – u: *Belief Narrative Genres/ Жанрови предања / Жанры преданий*. Faculty of Philology, University of Belgrade. Pristupljeno 19. 9. 2016. (http://www.academia.edu/2417250/BELIEF_LEGENDS_ABOUT_FATE_THE_GENRE_ISSUES)

- Radulović, Nemanja. (2012.) “Serbian Folk Narratives Concerning Fate and Their Turkish Parallels” – u: *Journal of Turkish World Studies*, XII/2, 453 – 462. Pristupljeno 21. 9. 2016.
(http://www.egeweb.ege.edu.tr/tdid/files/dergi_12/NemanjaRADULOVIC.pdf)
- Radulović, Nemanja. (2015.) “The Feminine Imaginarium in Traditional Legend about Fate (The Predestined Death – ATU 934)” – u: *Studia Mythologica Slavica XVIII*, 63 – 79. Pristupljeno 19. 9. 2016. (<http://ojs.zrc-sazu.si/sms/article/viewFile/2832/2592>)
- Rudan Kapec, Evelina. (2010.) *Nadnaravna bića i pojave u predajama u Istri*. Doktorska disertacija. Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za kroatistiku. [mentor Botica, Stipe.]
- Schiffer, Ljiljana. (2013.) „Tradicijnska kultura Hrvata“ – u: *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 39.(2 (78), 601-604. Pristupljeno 31. 5. 2016.
(<http://hrcak.srce.hr/118854>)
- Schneeweis, Edmund. (2005.) *Vjeronanja i običaji Srba i Hrvata*. Golden marketing-Tehnička knjiga. Zagreb.
- Schwab, Gustav. (1985.) *Najljepše priče klasične starine*. Grafički zavod Hrvatske, OOUR. Zagreb. 1984.
- Shakespeare, William. (2000.) *Macbeth*. SysPrint. Zagreb.
- Shamas, Annawyn Laura. (2007.) “Related Female Threesomes in Myths and Fairy Tales” – u: *We three: The Mythology of Shakespeare's Weird Sisters*. Peter Lang. Pristupljeno 30. 6. 2016.
(https://books.google.hr/books?id=HKtSIOeodPgC&pg=PA70&lpg=PA70&dq=elder+world+shakespeare&source=bl&ots=YuUF9yXA-9&sig=YQ20_rxGWNd6E9bFRwxhPYxfQPE&hl=hr&sa=X&ved=0ahUKEwial8L9is_NAhWBWBQKHf3hCUYQ6AEIGTAA#v=onepage&q&f=false)
- Spirin, Vanja. (1997.) *Hrvatski mitovi i legende: priče o bogovima*. Pegaz. Zagreb.
- Sučić, Nikola. (2013.) „Suđenice“ – u: *Hrvatska narodna mitologija: Biserje priča čarobnog carstva drevnih vremena*. Edicija Božićević. Zagreb. 13 – 14

- Šešo, Luka. (2016.) *Živjeti s nadnaravnim bićima: Vukodlaci, vile i vještice hrvatskih tradicijskih vjerovanja*. Naklada Jesenski i Turk. Zagreb.
- Štimac, Ivana. (2012.) „Suđenice“ seminarski rad iz kolegija *Mitovi i običaji staroga vijeka* odjela za povijest. Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. Pristupljeno 31. 5. 2016. (<http://documents.tips/documents/sudenice-u-mitologiji.html>)
- Taunton, Gwendolyn. (2012.) *Mímir: Journal of North European Traditions*. Numen Books.
- Tkalčević, Marina. (2015.) „Vile i vilinska pedagogija u novopoganskim duhovnostima u Hrvatskoj“ – u: *Studia ethnologica Croatica*, 27(1). doi:10.17234/SEC.27.5 Pristupljeno 27. 6. 2016. (<http://hrcak.srce.hr/150862>)
- Valjavec, Matija – Kračmánov (1890.) „Pripovedke od Rojenic iliti Sujenic“ – u: *Narodne pripovijesti u Varaždinu i okolici*. Drugo izdanje. Knjižara dioničke tiskare. Zagreb. 76 – 91
- Vasiljev, Spasoje. (1990.) „XX Rođenice (Rožanice) – Suđenice (Suđaje), Usud“ – u: *Slovenska mitologija*. Dečija knjiga Beograd. Beograd. 161 – 165. Pristupljeno: 17. 4. 2016. (http://www.rastko.org.rs/antropologija/svasiljev-mitologija.html#_Toc530384685)
- Vekić, Denis. (2016.) *Poetika mitskih i demonoloških predaja donjoneeretvanskog kraja*. Doktorska disertacija. Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za kroatistiku. [mentor Babić, Vanda.]
- Vojnović, Ivo. (1996.) „Suton“ – u: *Dubrovačka trilogija*. SysPrint. Zagreb.
- Vrkić_A, Jozo. (1997.) *Hrvatske bajke*. Glagol. Zagreb.
- Vrkić_B, Jozo. (1997.) *Hrvatske predaje*. Glagol. Zagreb. 424 – 425, 430 – 434
- Weil, Susan. (1989.) “Grace under Pressure: ‘Hand-Words,’ ‘Wyrd,’ and Free Will in ‘Beowulf’” – u: *Pacific Coast Philology*, Vol. 24, No. 1/2 (Nov., 1989), Penn State University Press, pp. 94-104. Pristupljeno 23. 9. 2016. (<http://www.jstor.org/stable/1316605>)

8. Prilog

Slika 1. Three Fates, from the East Pediment of the Parthenon (Birth of Athena)

Slika 2. Parke predu sudbinu Marije de' Medici, Peter Paul Rubens (1577. – 1640.)

Slika 3. Le tre Parche, Bernardo Strozzi (1581. – 1644.)

Slika 4. Atropo o Le Parche, Francisco de Goya (1746. – 1828.)

Slika 5. Hecate: The Night of Enitharmon's Joy, William Blake (1757. – 1827.)

Slika 6. The Three Fates, Paul Thumann (1834. – 1908.)

Slika 7. Les Parques, Alfred Agache (1843. – 1915.)

Slika 8. The Golden Thread, John Strudwick (1849. – 1937.)

Slika 9. Skulptura Sudaje u spomen-parku Kragujevački Oktobar (1953.)

Slika 10. Vile Sujenice ili Rojenice. Vid Balog, Hrvatska Bajoslovlja (2011: 151)

Slika 11. Vile Sudenice (Lukić et al., 2012: 45)

9. Summary

The thesis studies the Fates. In the thesis, the Fates imply mythical beings which determine human destiny, especially the day of their death. The first part of the thesis deals with their depiction in Greek, Roman, Norse mythology and (focusing mainly on) different Slavic belief. The Fates are known under many names in various mythologies and beliefs (different terms associated with their name are written in the thesis same as they were found in the original text, with or without capitalization while the author of the thesis uses the terms *sudēnice* and *rođēnice* without capitalizing them.) yet their main features remain the same. Motifs such as spindle, the act of spinning and scissors are often associated with their presence in different literature genres. The thesis deals with the question of their supernatural heritage – are they beings with supernatural abilities or supernatural beings and which category (fairy, witch) do they belong to. Motifs associated with them do not carry the same importance in oral lore as they do in myths and fairy tales. This is because fantastic elements in these genres do not require further (rational or any other) explanation. Therefore, in fairy tales we find that the Fates do not have such strong and clearly shaped (nor defined) identities – fairy tales need not stress whether the Fates are natural beings (old women), supernatural beings (fairies) or beings with supernatural abilities because this is not important for the genre itself; the motifs themselves are more important.

The second part deals with the Fates in oral literary genres, analyzing how they are depicted in fairy tales and legends (folk lore) and by comparing them with similar beings. The Fates are more often referred to by their name in legends than in fairy tales because the supernatural is the foundation for estrangement in legends which is emphasized through their naming; if the act of naming is absent from the legend the reason for this is that the supernatural is seen as dangerous and any act of naming is the same as invocation – naming them would mean calling upon them. Therefore, we find different apotropeic agents and initiation processes used in legends (and folk lore) – such as setting the table for the Fates' arrival the third night. The Fates are usually not seen visiting the child but they are often heard by a natural protagonist while deciding on the child's fate – this motif is typical for demonological/ mythic legends, therefore, we may infer that the Fates are supernatural beings. While some researchers consider them fairy beings (in legends they are often named fairies), other believe they are witches – The Fates are neither, though they share characteristics with both of them. Researchers, however, agree that they are beings (creatures) similar to men. They are most commonly depicted as three women visiting a newly born child between the

first and the third night (of his/her birth) to determine the child's fate. In fairy tales, the first two Fates usually present the child with presents (material or other) while the third's judgment (in fairy tales and legends alike) is almost without exception ominous. The custom of setting the table for the Fates' arrival has somewhat been forgotten, although record of this can still be found in legends and fairy tales. In legends, the child is usually a boy while in fairy tales the child is more often a girl. In fairy tales, the Fates are rarely named and are often described only as old women; their function is that of a helper.

This subject matter was chosen because of their low representation in the works dealing with supernatural beings and beings with supernatural abilities of Croatian traditional beliefs. These are mainly dedicated to the study or collecting and recording of data about witches, fairies, werewolves, more, orko, macić, krsnik and others, while the authors tend to have very little to say about the Fates (in comparison with the entities mentioned above). The thesis attempts to show their narrative fertility and determine their representation in living oral tradition based on records and previously collected (known) data. For an actual display of their narrative productivity, a field research is necessary. The third part examines other sources (other than fairy tales, traditions and myth) that give us information that is important for a more complete view and understanding of the Fates and beliefs related to them. The collected distributive data confirms the assumption that the belief in the Fates could be found in Slavic tradition, as well as other nations, in the last century. Their narrative productivity today is much lower in comparison to that of the previous century since researchers have shown more interest in fantastic beings with narrative productivity of higher degree. New research has yet to determine whether the belief in the Fates has been transferred to the next generation. I hope that this work will come as an incentive for new field research in determining their narrative productivity.

10. Ključne riječi

sudenice, rođenice, moire, parke, norne, usud, mitologija, slavensko vjerovanje, nit života, bajke, predaje, nadnaravna bića, demonološke/ mitske predaje

three Fates, Moirai, Parcae, Norns, fate, mythology, Slavic mythology, thread of life, fairy tales, folk lore, supernatural beings, demonological/ mythic legends